

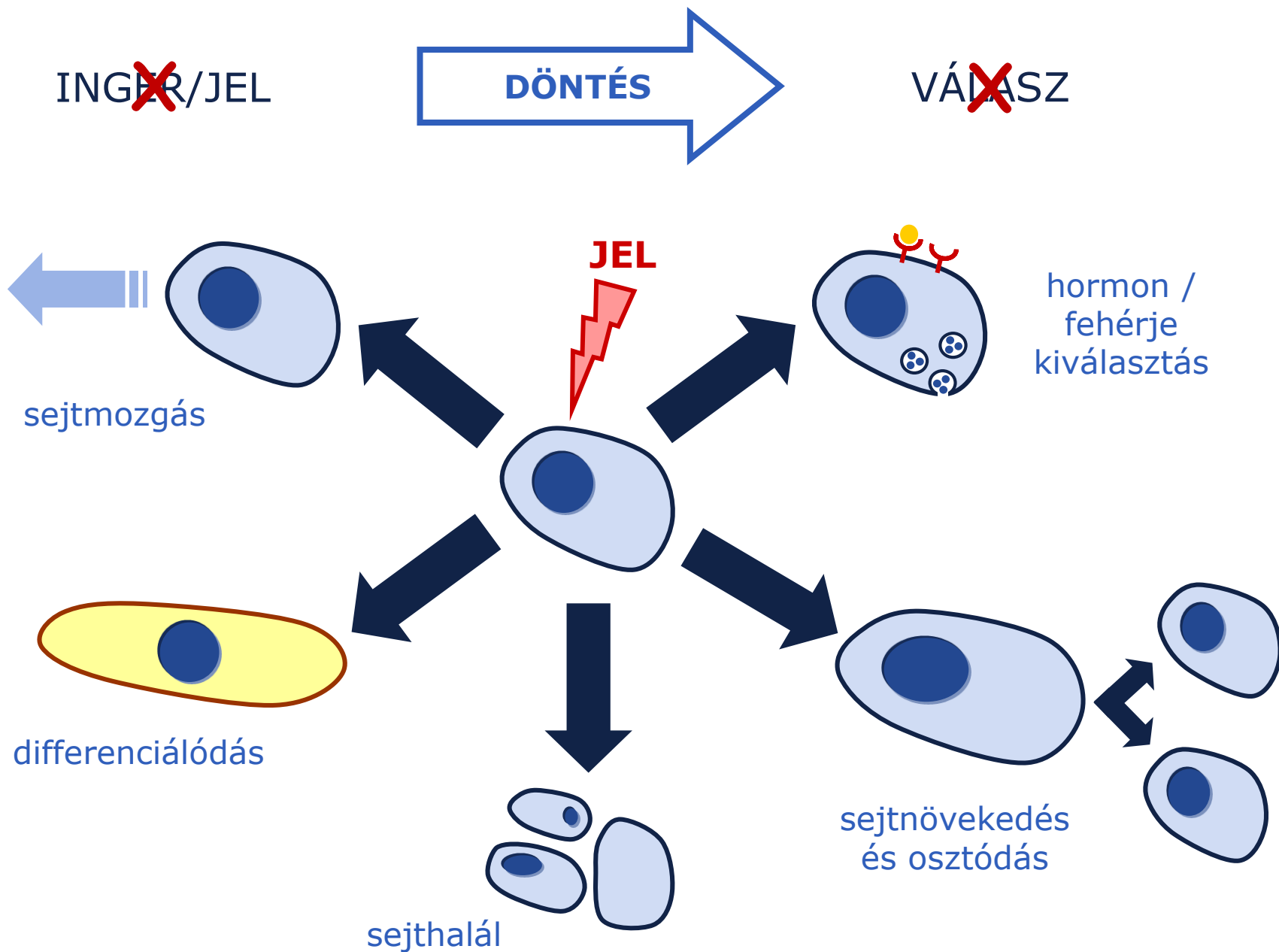
Hogyan dönt a sejt élet és halál között?

Egy rendszerbiológiai megközelítés

Kapuy Orsolya

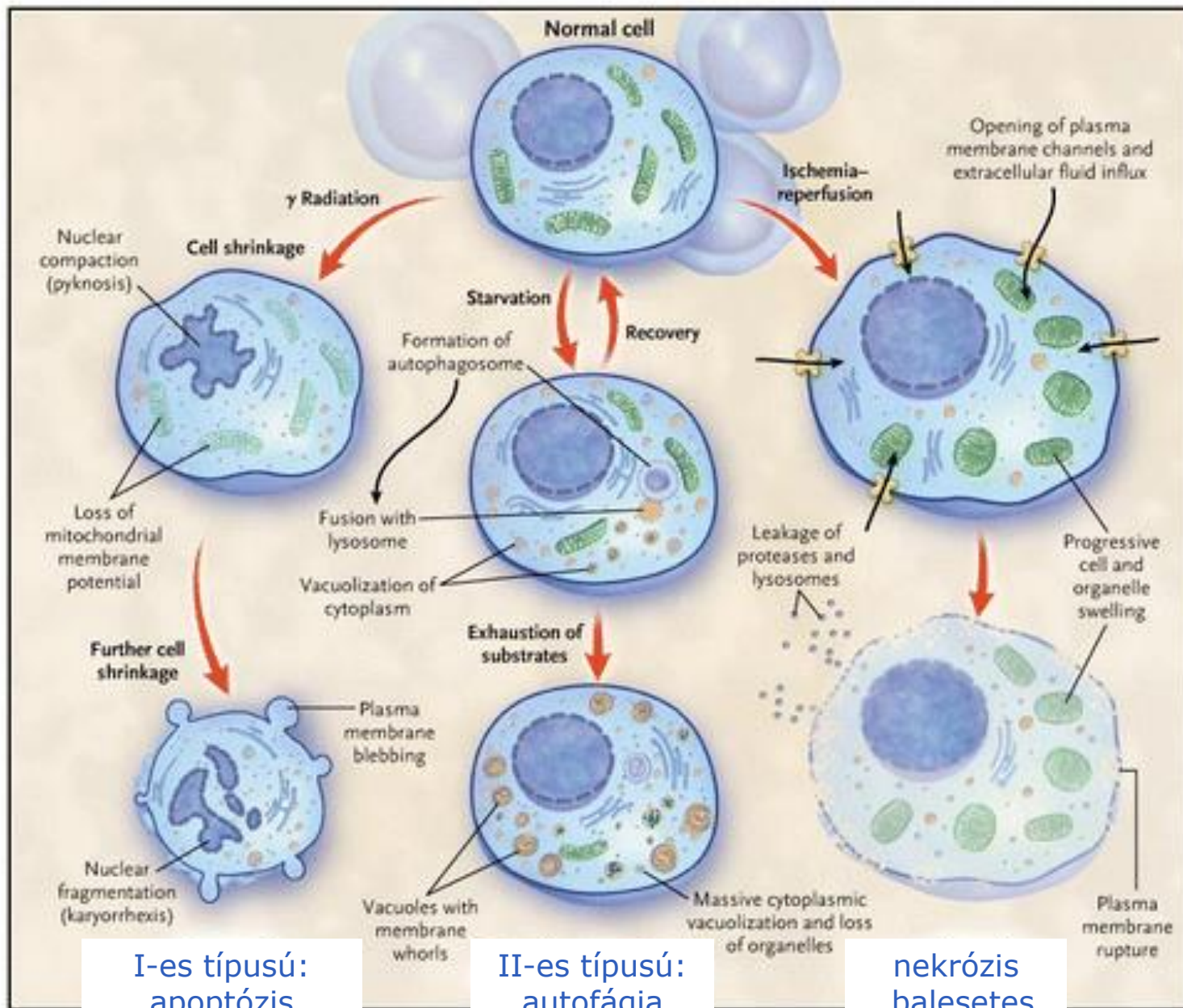
2017.03.30.

Inger hatására történő szabályozott sejtválaszok

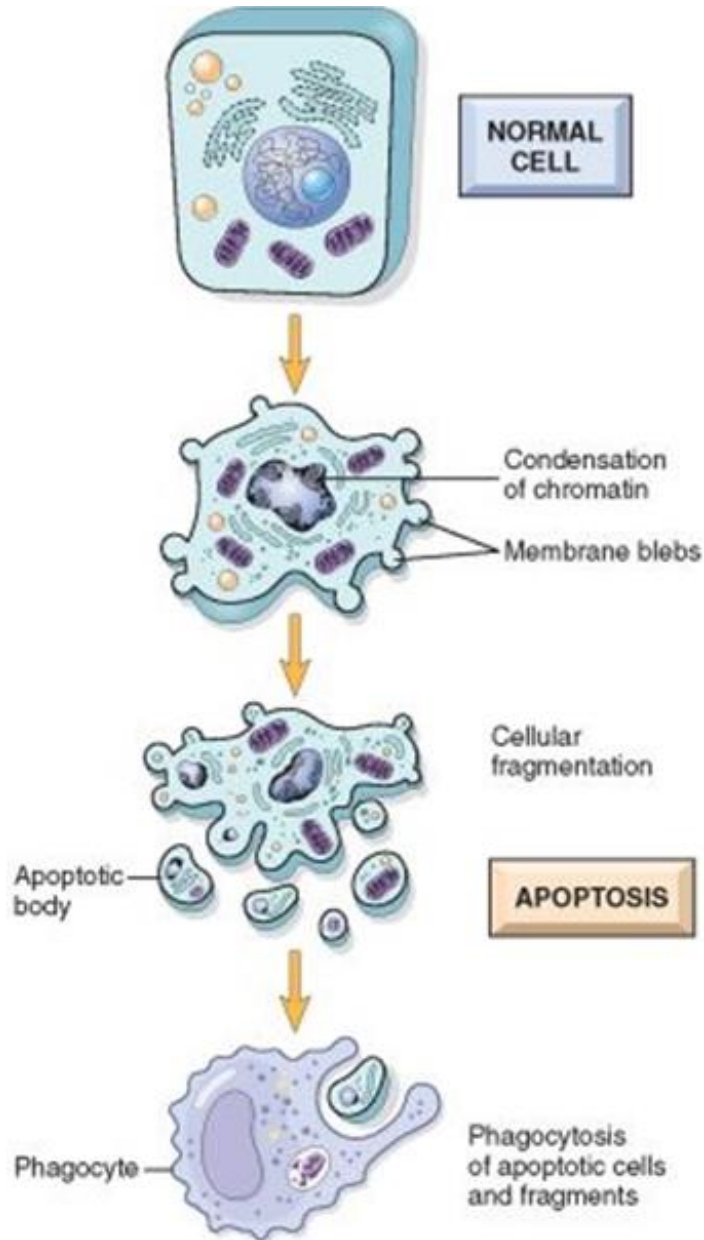
Sejthalál típusai

PROGRAMOZOTT

NEM PROGRAMOZOTT

Apoptózis mechanizmusa

I-es típusú programozott sejthalál:
apoptózis – „öngyilkosság”

leggyakoribb induktorok:

1. halál receptor aktiváció
2. DNS károsodás
3. reaktív oxigén gyökök (ROS)

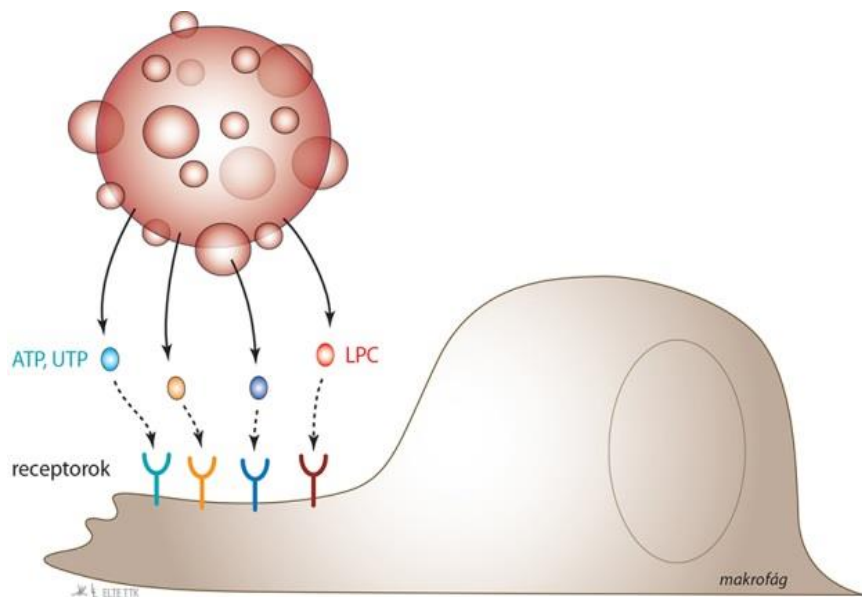
jellegzetes morfológiai és biokémiai jellemzők: kromatin aggregáció, sejtmagi és citoplazmás kondenzáció

⇒ sejtmag és citoplazma apoptotikus testekbe csomagolása

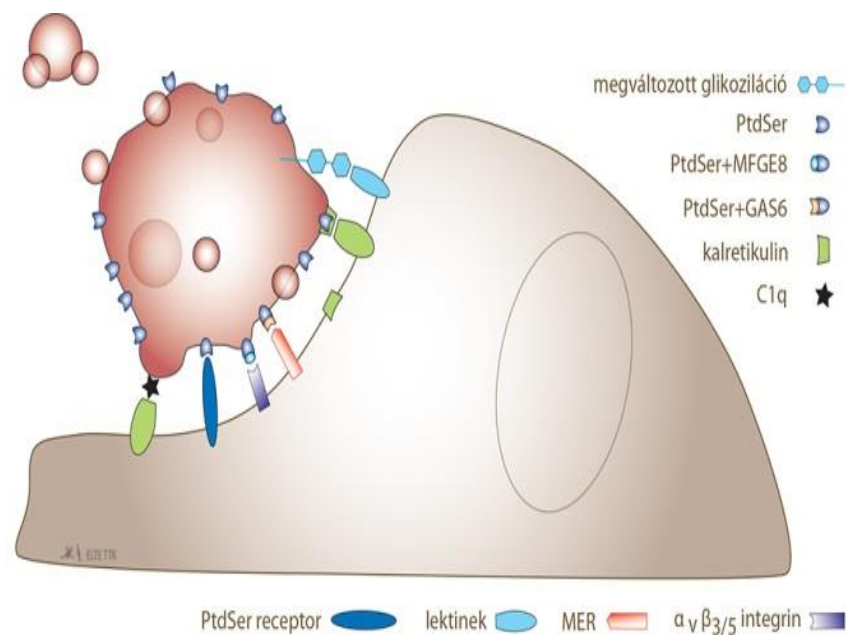
⇒ szomszédos sejtek és fagociták felfalják ⇒ nincs gyulladás

Apoptotikus sejtmaradványok eltávolítása

„TALÁLJ MEG” SZIGNÁL

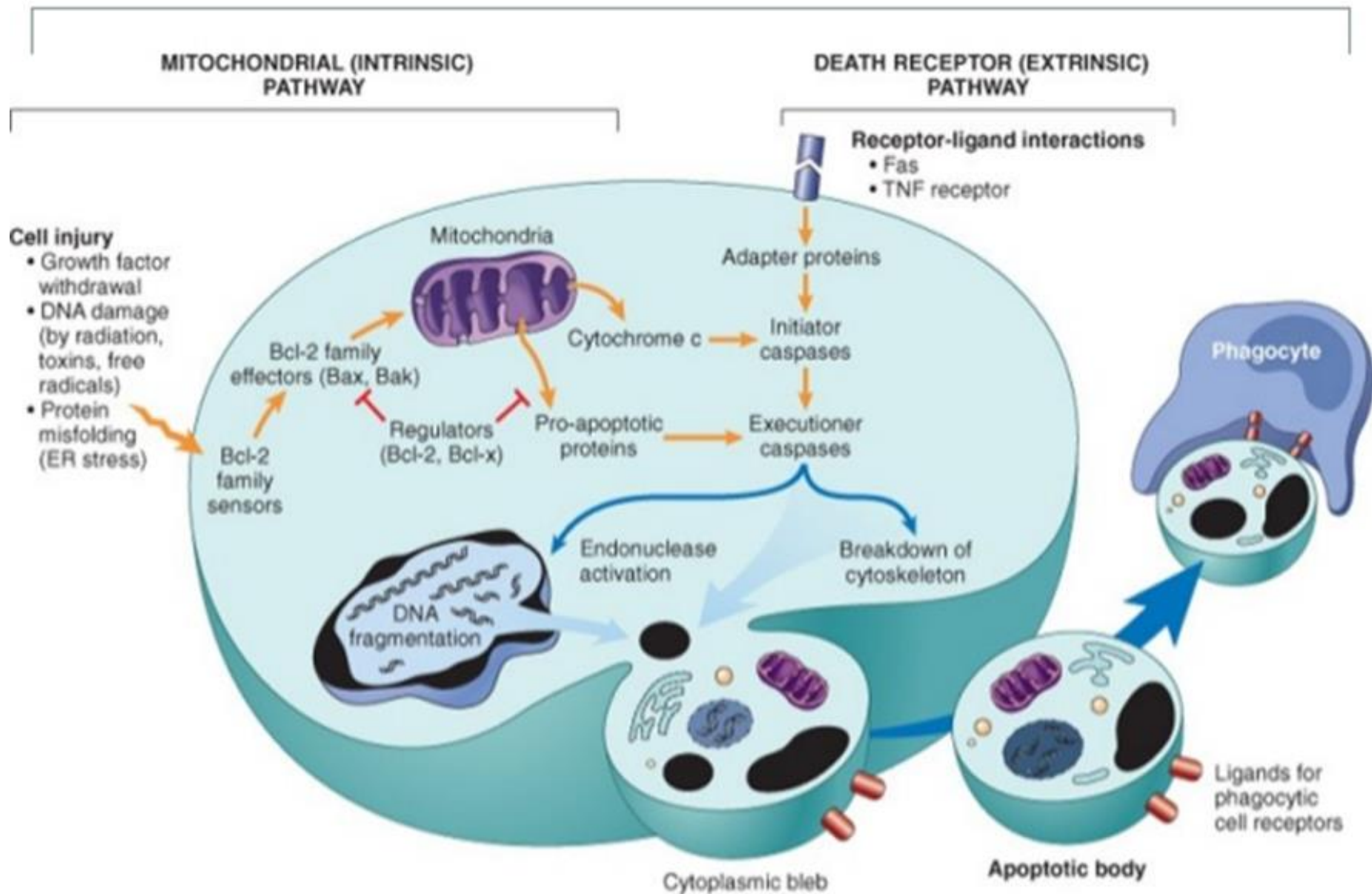
„EGYÉL MEG” SZIGNÁL

kemotaktikus „találj meg” („find me”) szignálok kibocsátása $\Rightarrow$ fagocitotikus aktivitással rendelkező sejteket (pl. szöveti makrofágok, monociták) vonzanak a közelébe

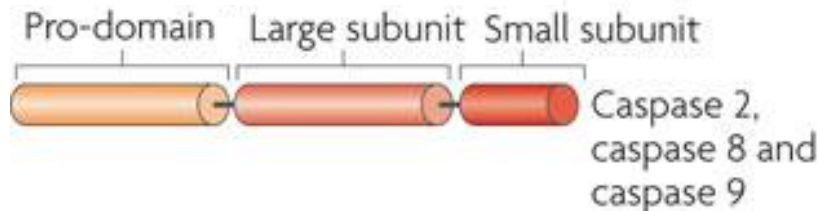
korai apoptózisban a sejtmembrán külső felszínének molekuláris mintázata (összetétele, töltésmintázata) megváltozik $\Rightarrow$ apoptotikus membrán-mintázat

Apoptózis típusai

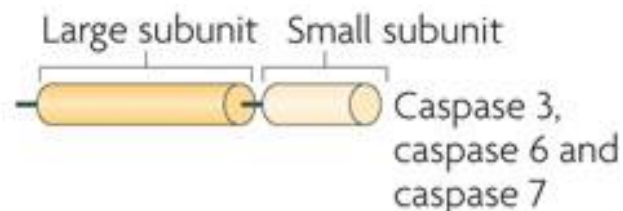

Az apoptózis kulcsmolekulái a kaspázok

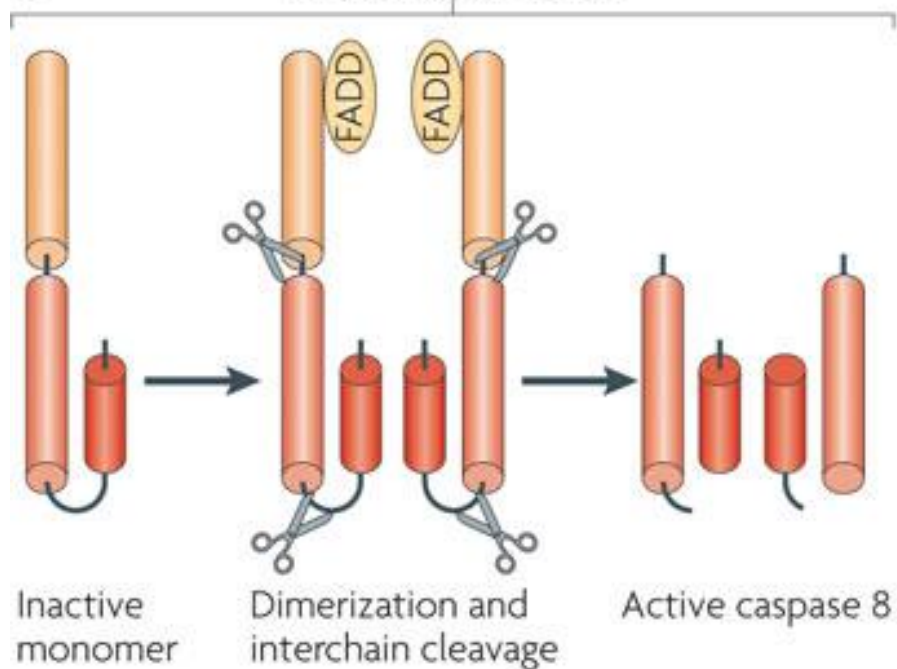
Iniciátor kaspáz

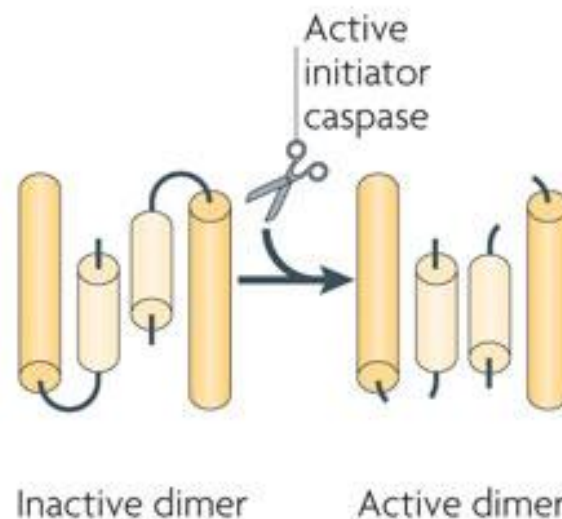
Effektor kaspáz

Caspase 8 activation

Executioner caspase activation

Apoptózis és nekrozis összehasonlítása

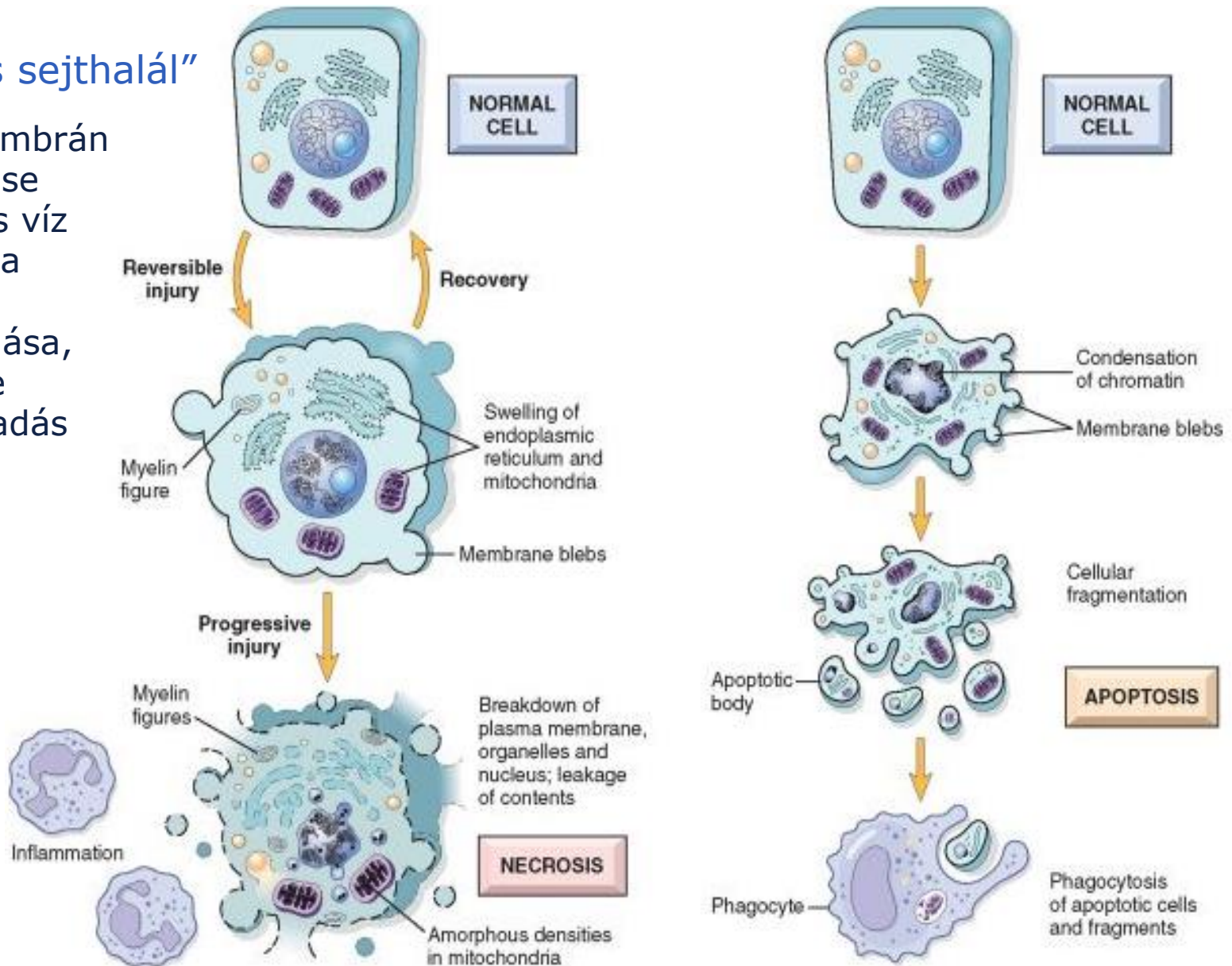
nekrozis
„balesetes sejthalál”

plazmamembrán
megsérülése

⇒ ion és víz
beáramlása

⇒ sejt
megdagadása,
majd lízise

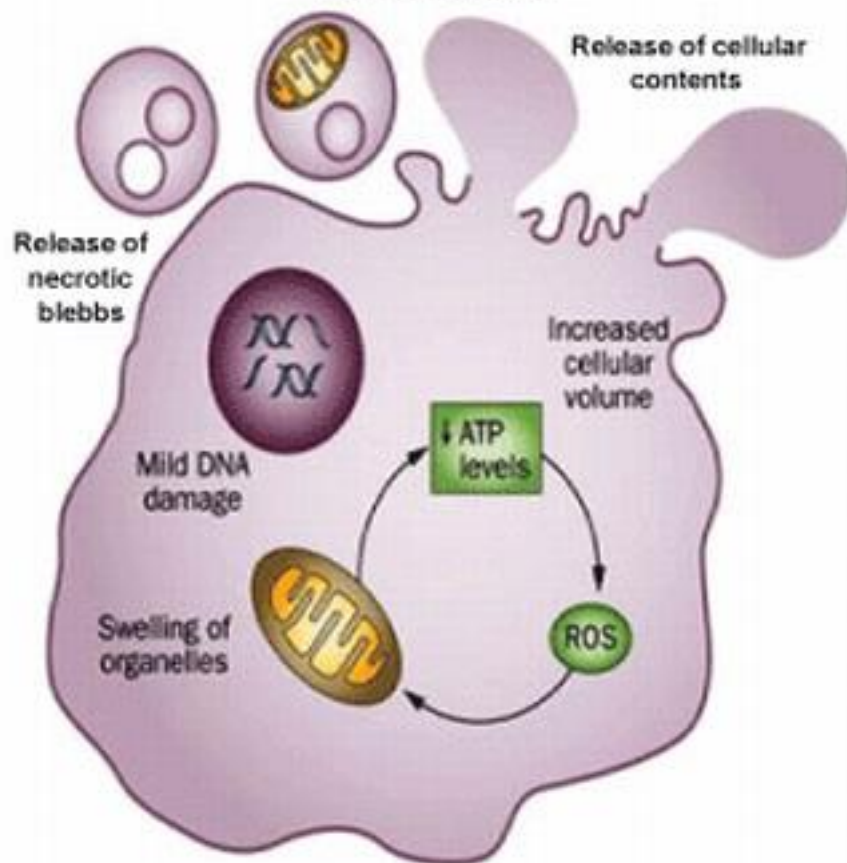
⇒ gyulladás

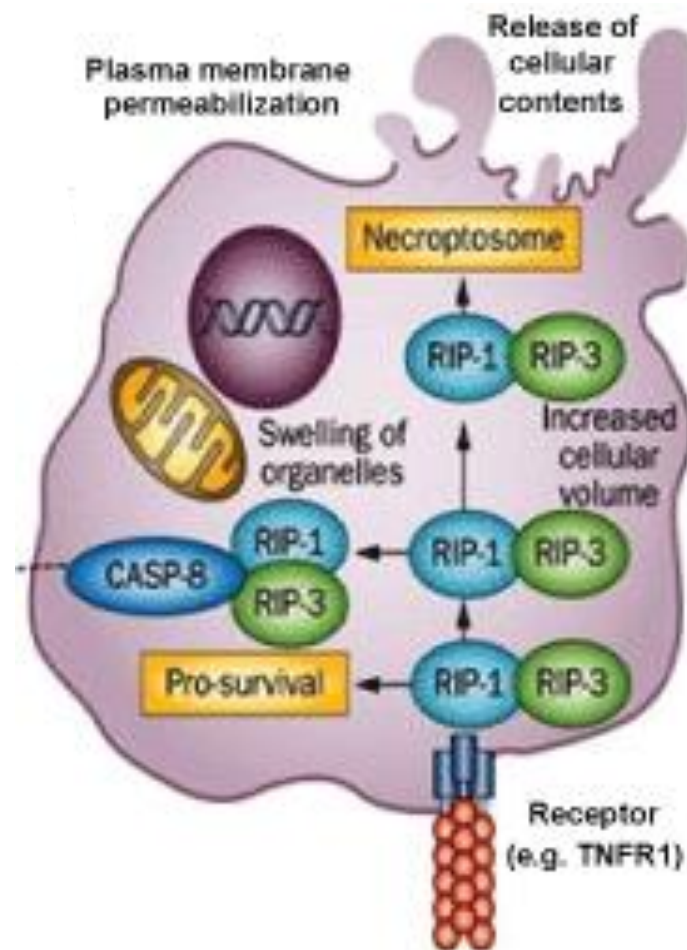

Nekrózis és nekroptózis összehasonlítása

NEKRÓZIS

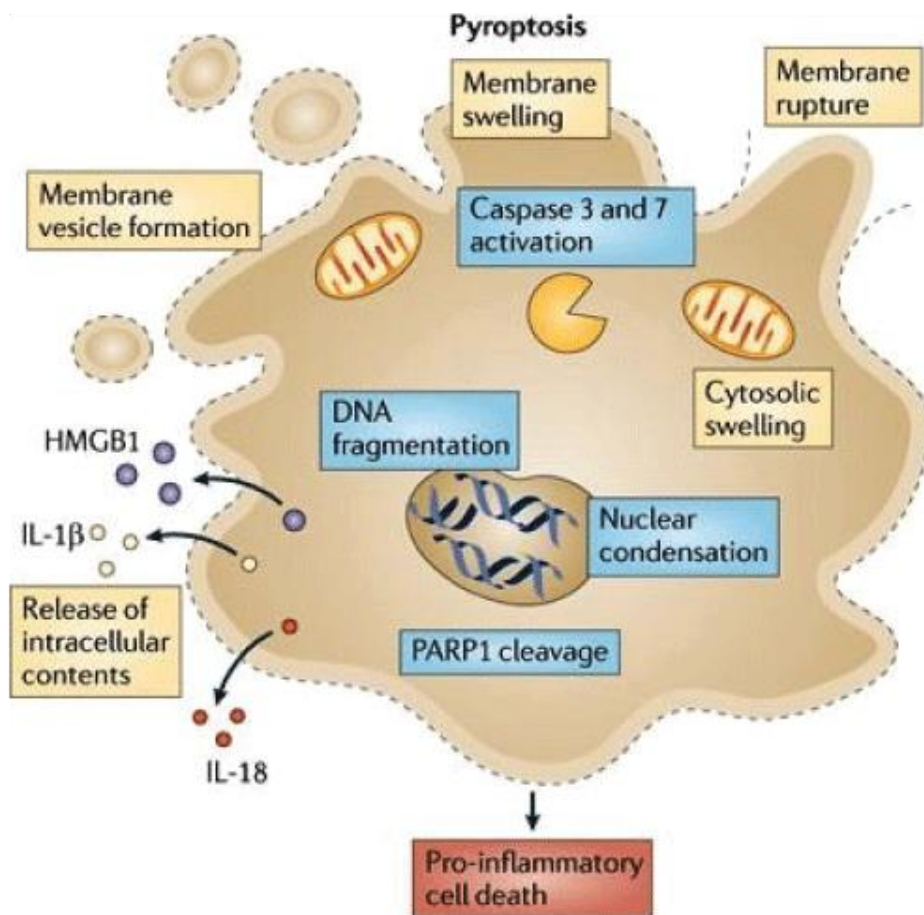

NEKROPTÓZIS

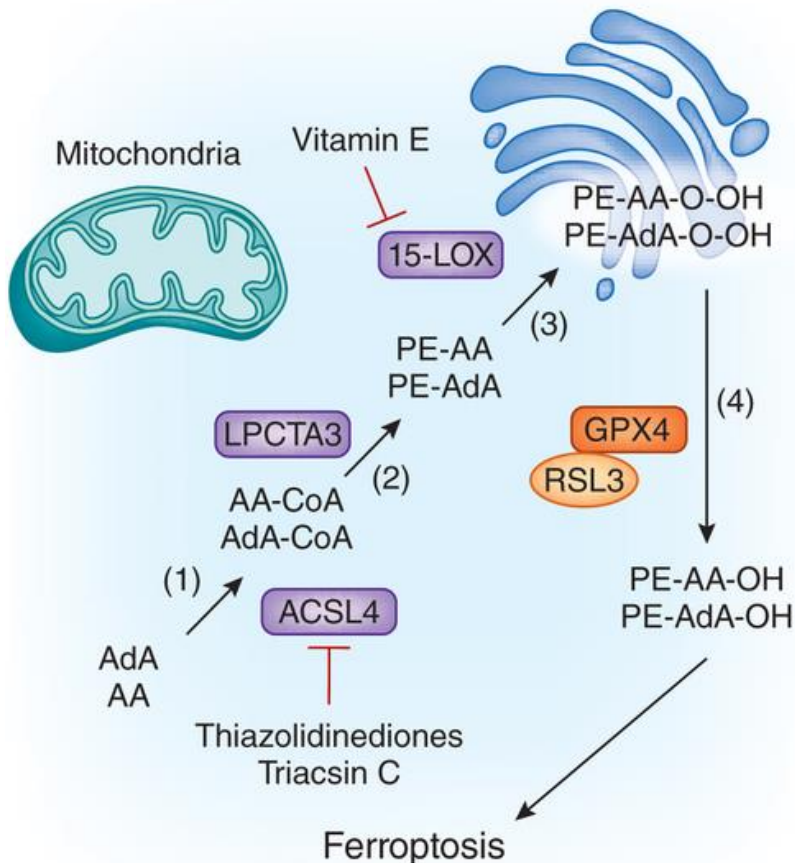
Egyéb sejthalál típusok

PIROPTÓZIS

- eredetileg a makrofág sejtek baktérium-infekció által indukált sejthalál formájának leírására használták
- aktív sejthalál formáról van szó, kaszpáz aktivációra van szükség, ugyanakkor a sejtek gyulladást indukáló interleukineket is kibocsátanak
- pórusok formálódnak a sejtmembránban, amit az aktin hálózat átrendeződése, a citoplazma duzzadása és a sejt egyes részeinek ozmotikus lízise követ. A inflammatorikus molekulák a pórusokon keresztül extracelluláris térbe jutnak

FERROPTÓZIS

- vas ionok által függő programozott sejthalál. Indukciója a vas-függő módon akkumulálódó letális ROS vegyületek által történik
- intenzív ferroptózis a lipidperoxidok felhalmozódásához vezet
- lipofil antioxidánsok és kelátképzők gátolni tudják a ferroptózis indukálta sejthalált
- ferroptózis indukálható a celluláris cisztin felvétel gátlásával, ami az intracelluláris antioxidáns védő mechanizmus blokkolása által történik meg

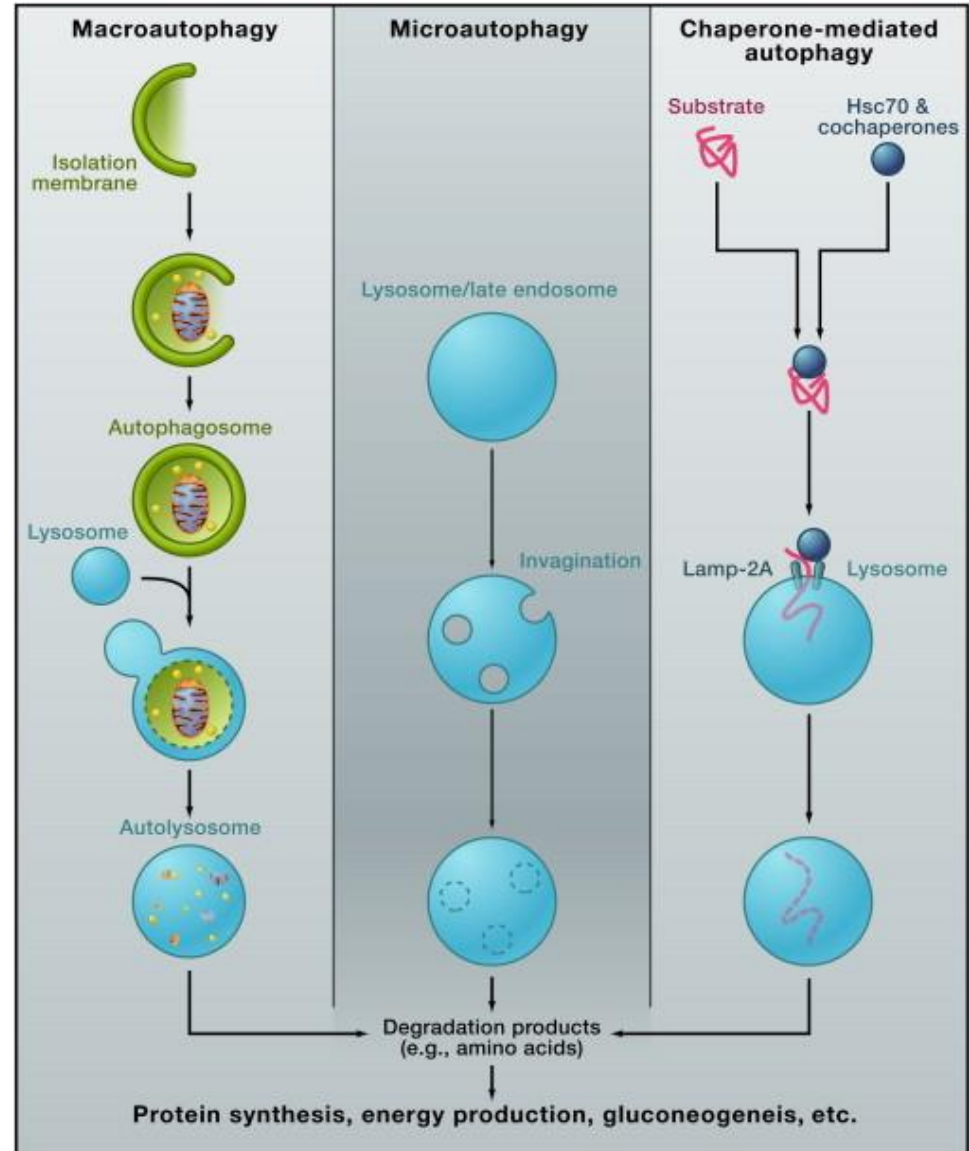
Autofágia típusai

1. dajkafehérje-mediált autofágia

- csak fehérjék lebontására
- a dajkafehérjék felismerik a rosszul feltekeredett fehérjéket $\Rightarrow$ megkötik azokat
- a keletkező komplex a lizoszóma receptorokhoz kapcsolódik
- a fehérjék letekeredve jutnak a lizoszómákba és ott lebomlanak
- csak megfelelő szignállal rendelkező fehérjék bomlanak le

2. mikroautofágia

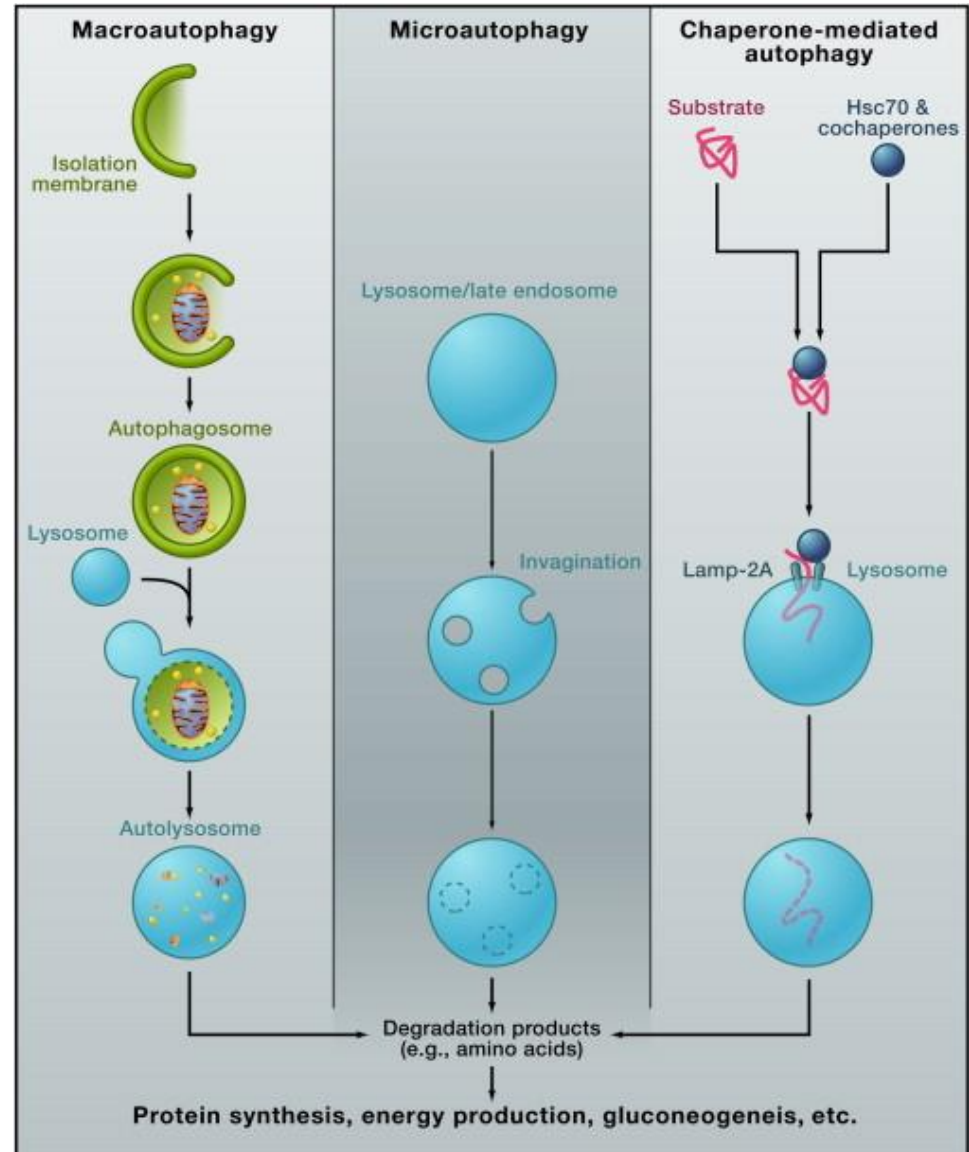
- a citoplazma régiókat vagy sejt szervecskéket a lizoszóma membrán körülveszi
- közvetlen bejutás és lebomlás a lizoszómában

Autofágia típusai

3. makroautofágia

- sejtek mérete csökken
- izolációs membrán majd autofagoszóma kialakulása
⇒ a citoplazmában létrejövő kettős membránnal határolt jellegzetes struktúrák, amelyek citoplazmát és gyakran sejtorganelleumokat tartalmaznak
- lizoszómával fuzionálva ún. autolizoszóma alakul ki
⇒ savas hidrolázok irányította lebontás történik
- a degradálódott makromolekulák a permeázok segítségével kijutnak a citoplazmából és újra felhasználásra kerülnek

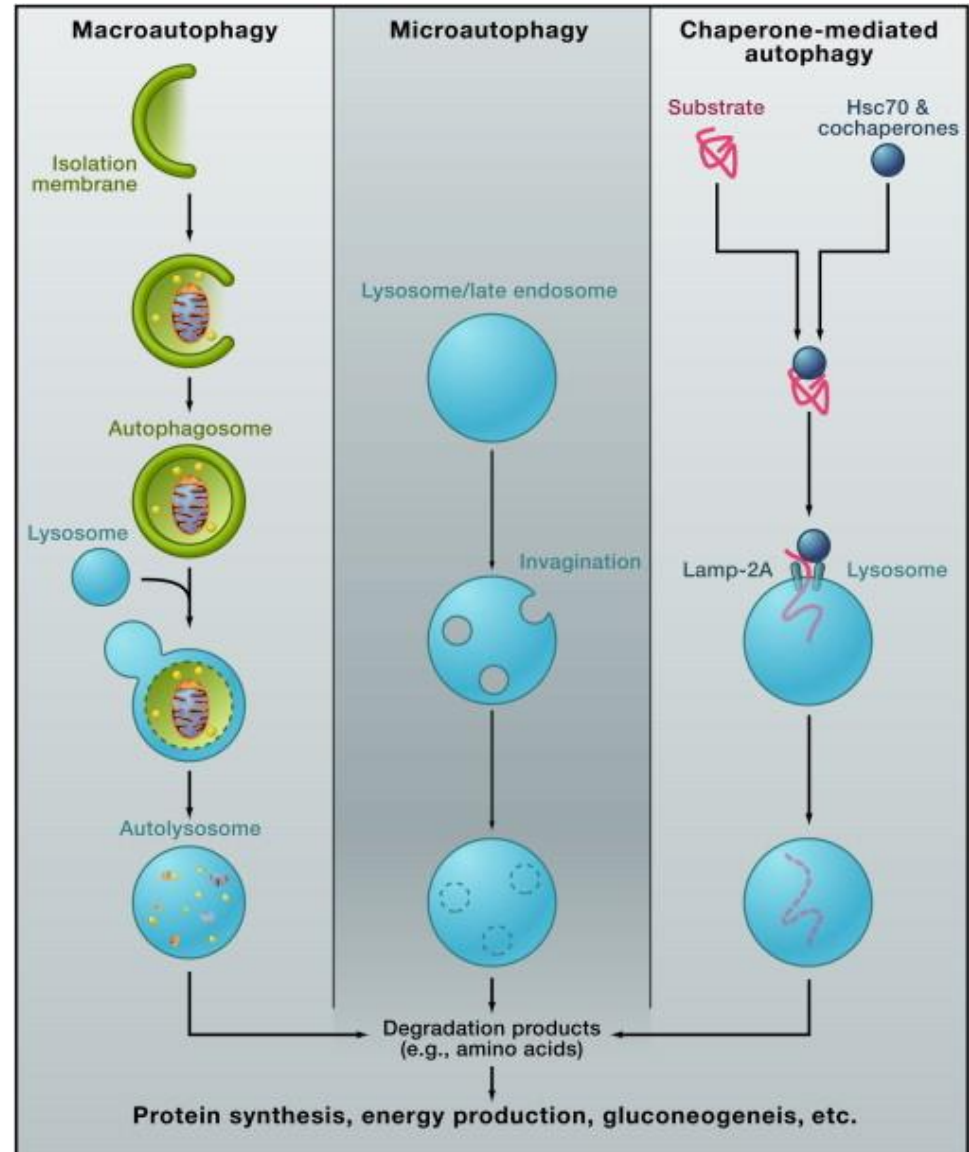
Autofágia típusai

makroautofágia funkciói:

- éhezés során fellépő energia- és aminosav hiány pótlása a degradálódott makromolekulák építőköveinek felhasználásával
- károsodott fehérjék, sejtszervecskék eltávolítása
- véd a fertőzésekkel szemben a patogének eltávolítása által
- sejtek stresszválaszaként működik (növekedési faktor vagy oxigén hiánya is autofágiát indukál)

elsődleges szerepe a sejtek túlélésének biztosításában rejlik

Makroautofógia típusai

lipofógia

a tárolt trigliceridek és koleszterin lebontása
energia metabolizmus $\Rightarrow$ éhezés során fontos

mitofógia

szelektív lebontása a sérült mitokondriumoknak
hibás működése ROS szintézishez vezet
 $\Rightarrow$ sejthalál indukció

ribofógia

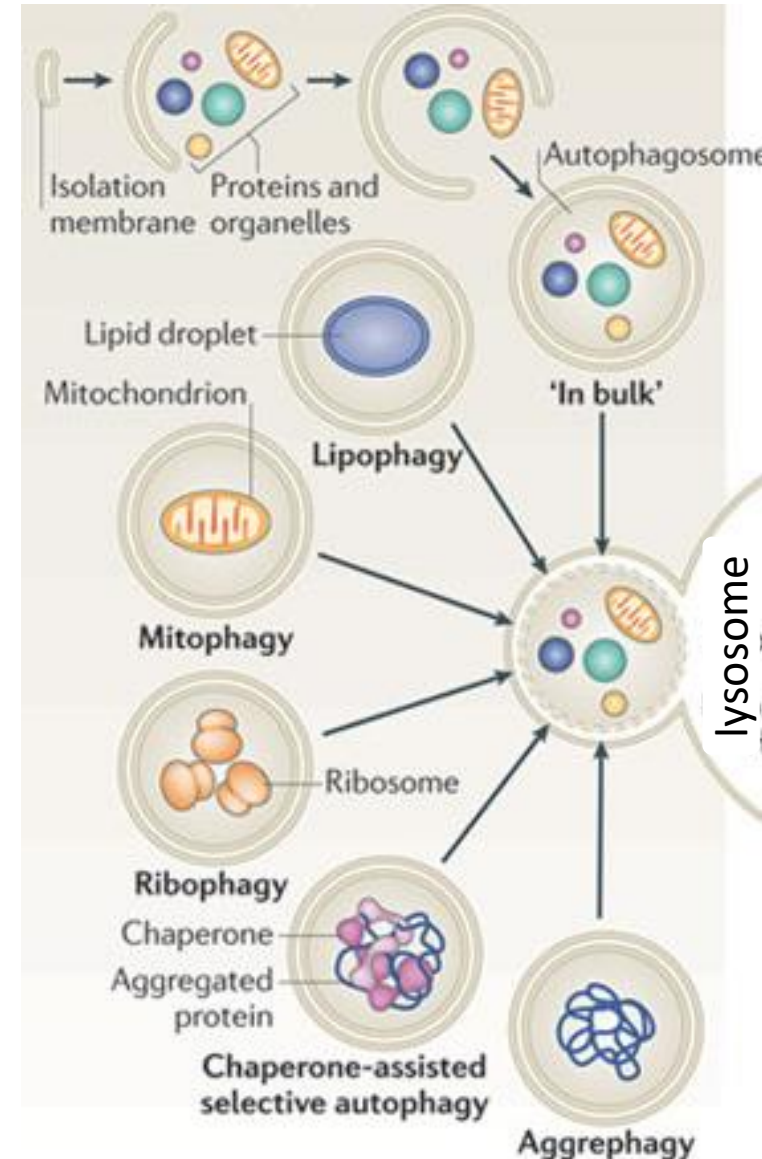
szelektív riboszóma lebontása éhezés során
a riboszóma RNS-t és AS-t is tartalmaz
 $\Rightarrow$ fontos biomolekula forrás

aggrefógia

káros fehérjeaggregátumok eltávolítását végzi
celluláris védőmechanizmus

xenofógia

véd az intracelluláris patogénekkel szemben
 $\Rightarrow$ baktériumok, vírusok, paraziták lebontása

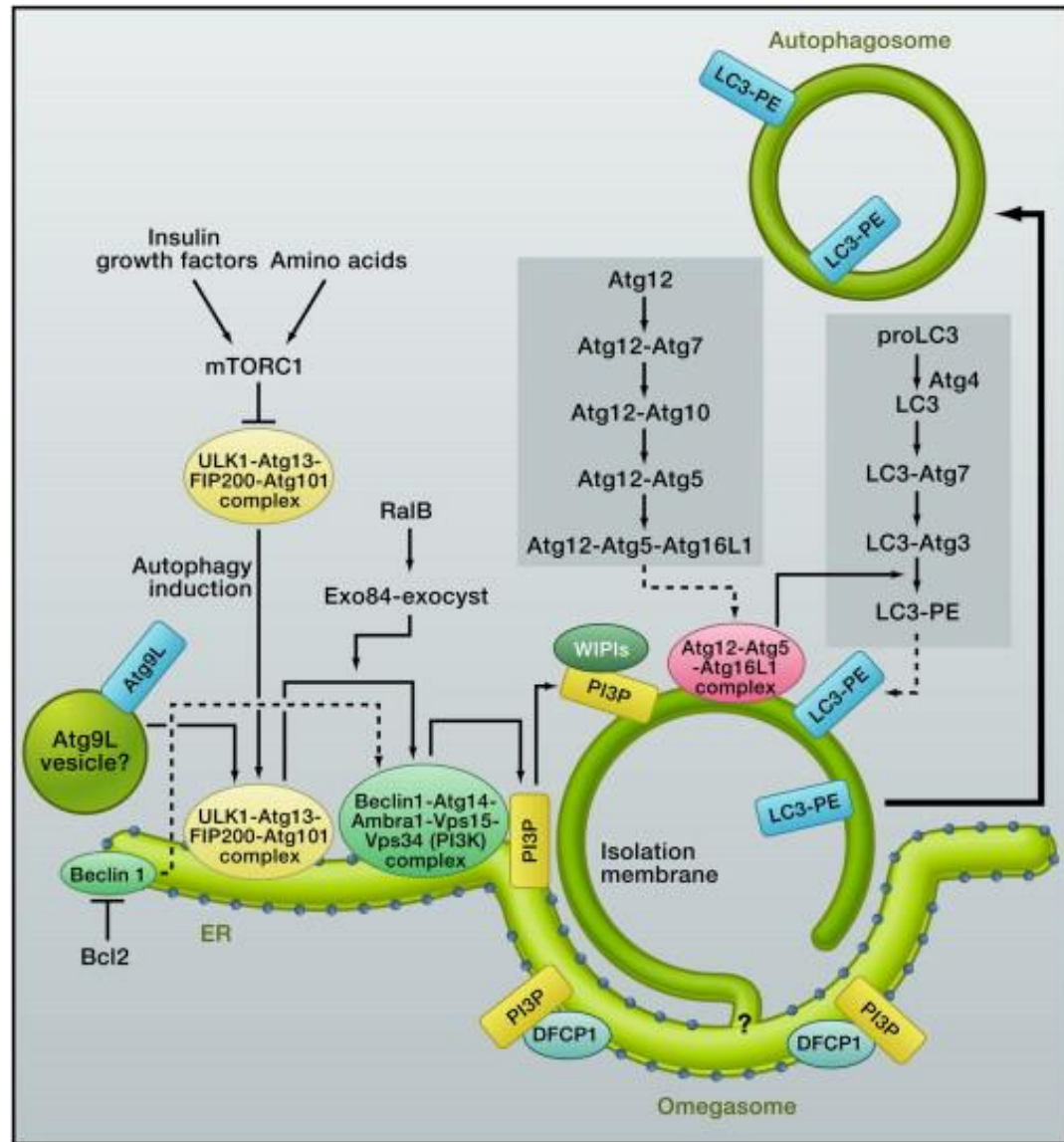

Autofógia molekuláris mechanizmusa

- közel 30 autofógiával kapcsolatos gén = „ATG genes – **autophagy** related gene”
- konzervált fehérjék
- mTOR útvonal: tápanyagban gazdag környezetben legátolja a folyamatot
- az autofagoszóma képződéséhez szükséges fehérjék nagy része az endoplazmás retikulum membránjánál lokalizálódik
- foszfatidilinozitol-3-kináz (PI3K) komplex nélkülözhetetlen az autofógiához

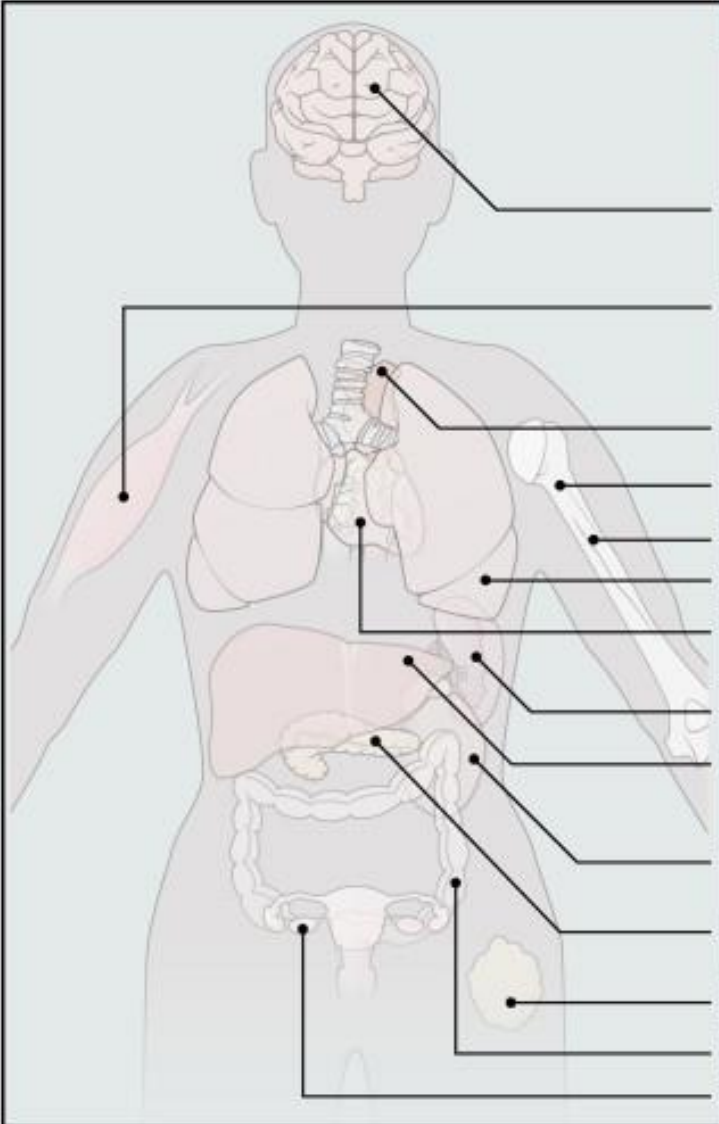

detektálás: citoplazmában található LC3I hasítás során egy autofagoszóma membránlipidjéhez kötött LC3II formává alakul

Autofagia

Organ	Roles of Autophagy	Diseases
General function	Starvation-induced amino acid production; constitutive turnover of cytoplasmic contents; selective degradation of p62, damaged mitochondria, microbes, etc.; life-span extension/antiaging	Tumor suppression and progression
Brain	Prevention of aggregate formation; Parkin-dependent mitophagy; regulation of food intake and energy balance	Parkinson disease Alzheimer disease
Muscle	Maintenance of muscle mass	Myopathies : (Danon disease, XMEA, Bethlem myopathies, UCMD) Lysosomal storage diseases
Thymus	Negative selection	
Bone marrow / Hematopoiesis	Erythropoiesis; maintenance of hematopoietic stem cell	
Bone		Paget disease?
Lung	Regulation of airway responsiveness	Cystic fibrosis
Heart	Adaptation to hemodynamic stress; prevention of age-dependent dysfunction	Cardiac hypertrophy
Immune/ lymphoid system	Regulation of cytokine production; development of T cells and B cells	Infection
Liver	Prevention of hepatocellular degeneration; suppression of hepatic tumors; lipid droplet elimination; gluconeogenesis	α_1 -antitrypsin deficiency Hepatocellular carcinoma?
Kidney	Maintenance of podocyte and tubular cell integrity	
Pancreas	β -cell adaptation to high-fat diet; prevention of trypsin autoactivation	Diabetes Acute pancreatitis
Adipose tissue	Adipogenesis	Obesity
Intestine	Maintenance of Paneth cell function	Crohn disease
Embryos	Preimplantation development	

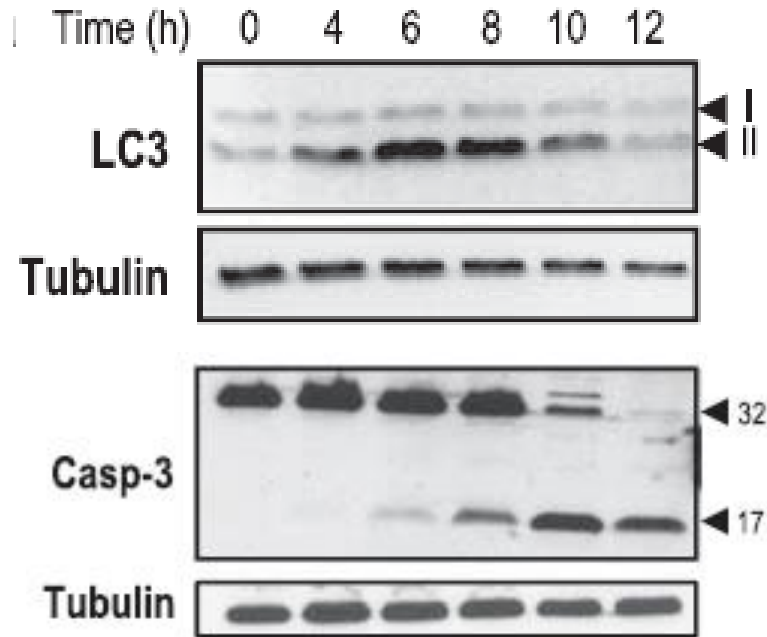
Autofágia és apoptózis kapcsolata

Stressz célpont:

Növekedési faktor

Stresszor:

Interleukin-3-elvétel (túlélési szignál) 24 h-ra

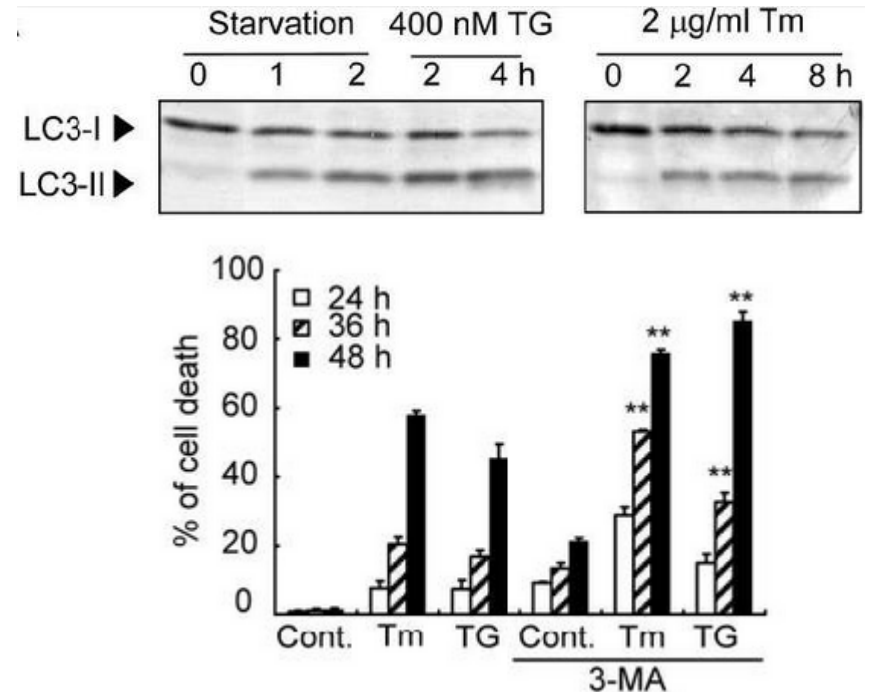

Stressz célpont:

Endoplazmás retikulum

Stresszor:

Thapsigargin 36 h-ra
Tunicamycin 36 h-ra

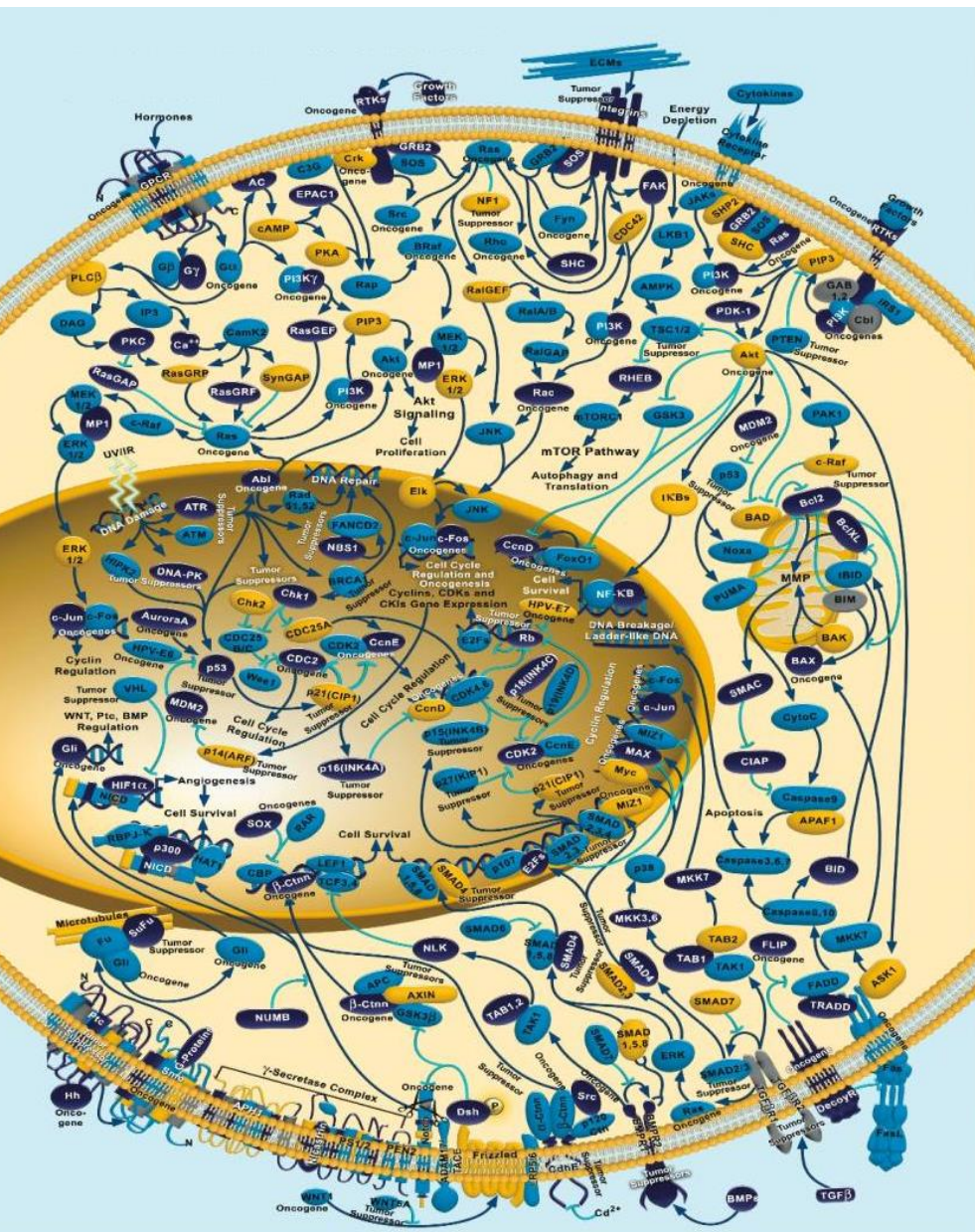
Cell Death Dis. 2010;1:e18.

Wirawan E, Vande Walle L, Kersse K, Cornelis S, Claerhout S, et al.

Mol Cell Biol. 2006 (24):9220-31.

Ogata M, Hino S, Saito A, Morikawa K, Kondo S, Kanemoto S, Murakami T, Taniguchi M, Tanii I, Yoshinaga K, Shiosaka S, Hammarback JA, Urano F, Imaizumi K.

A sejt működését irányító fehérjehálózat dinamikai viselkedése

molekuláris
biológiai kísérletek

matematikai
modellezés

rendszerbiológia

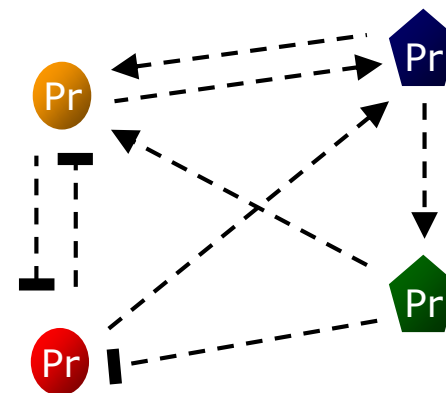
a hálózat viselkedését
meghatározó dinamikai
kapcsolatok feltárása

Matematikai modellezés alapjai

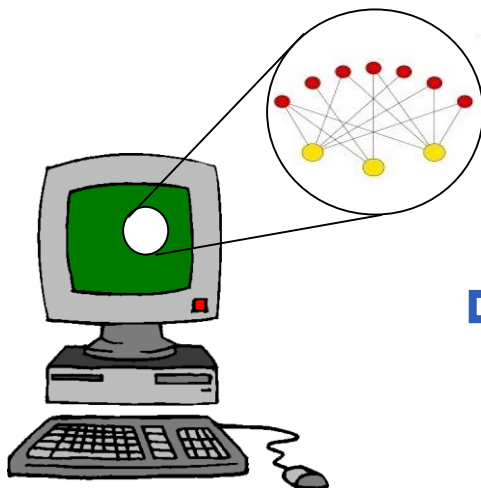
Pr - protein

publikált és/vagy új eredmények

rendszerbiológia

online adatbázisok

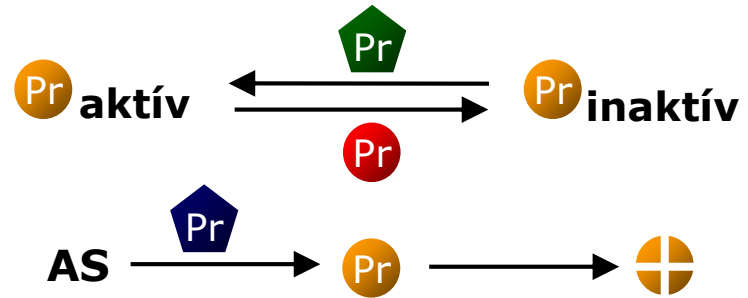
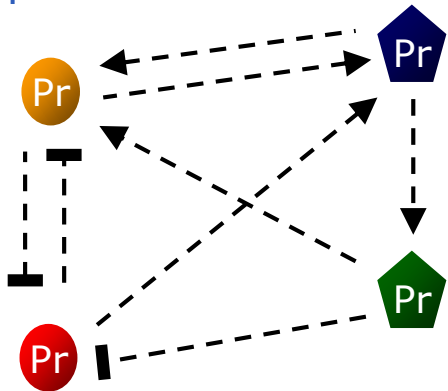

bioinformatikai
analízis hálózati
kapcsolatok
jóslására

Szabályozási rendszer jellemzése

Pr - protein

reakciókinetikai
egyenletek felírása

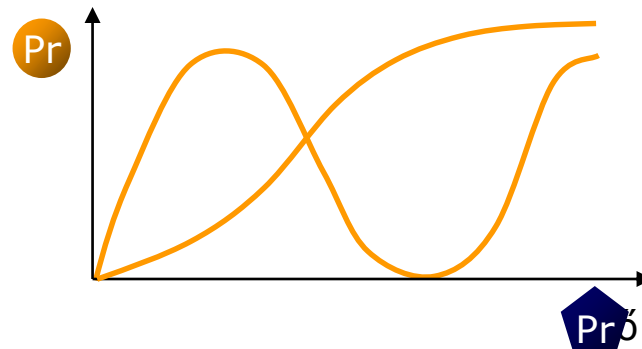
$$\frac{d \text{Pr}}{dt} = \text{pozitív} - \text{negatív}$$

szintézis / aktiváció
degradáció / inaktiváció

$$\frac{d \text{Pr aktív}}{dt} = k_{\text{syn}} * \text{Pr} + k_{\text{act}} * \text{Pr} * \text{Pr inaktív} - k_{\text{inact}} * \text{Pr} * \text{Pr aktív} - k_{\text{deg}} * \text{Pr aktív}$$

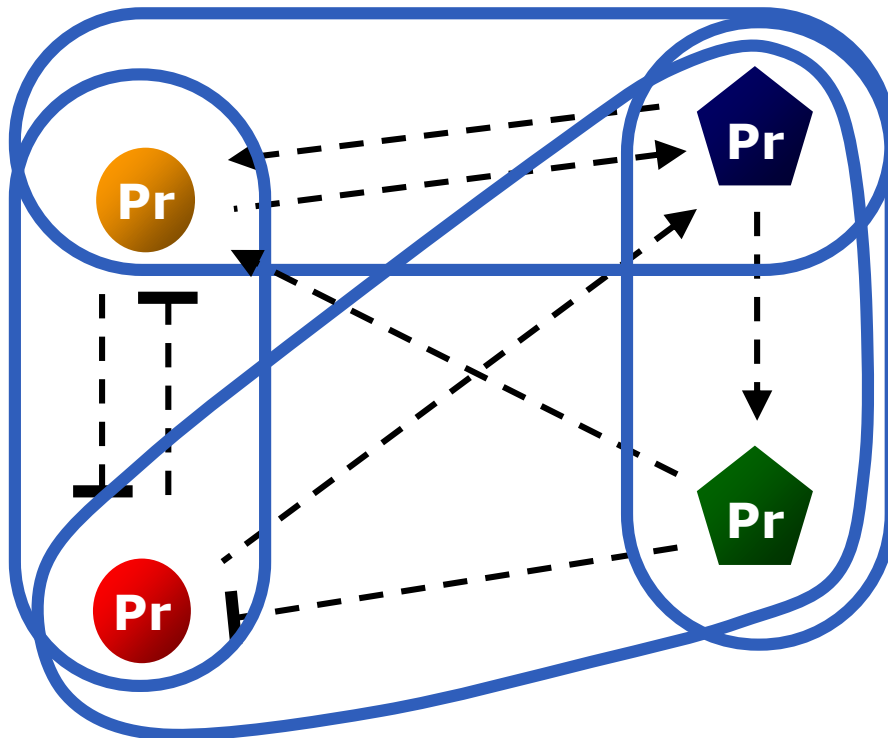

a fehérjehálózat
minőségi vizsgálata

Szabályozási motívumok

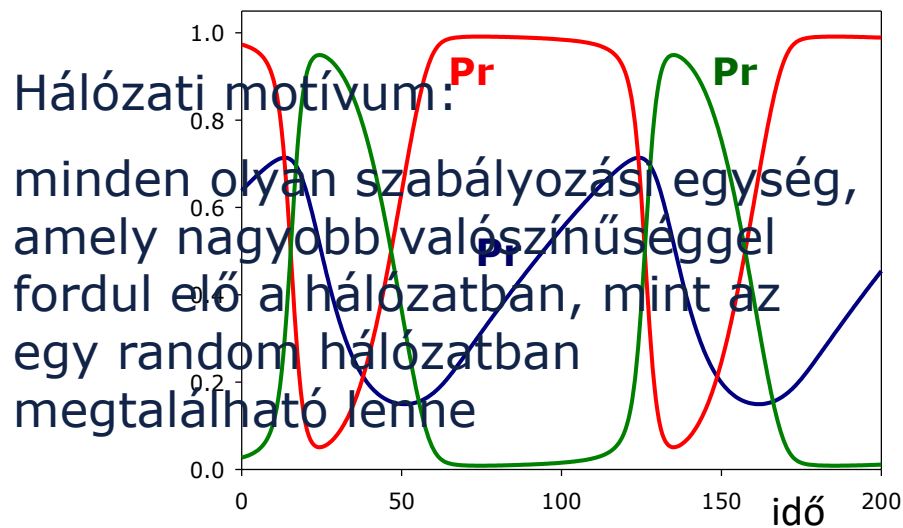
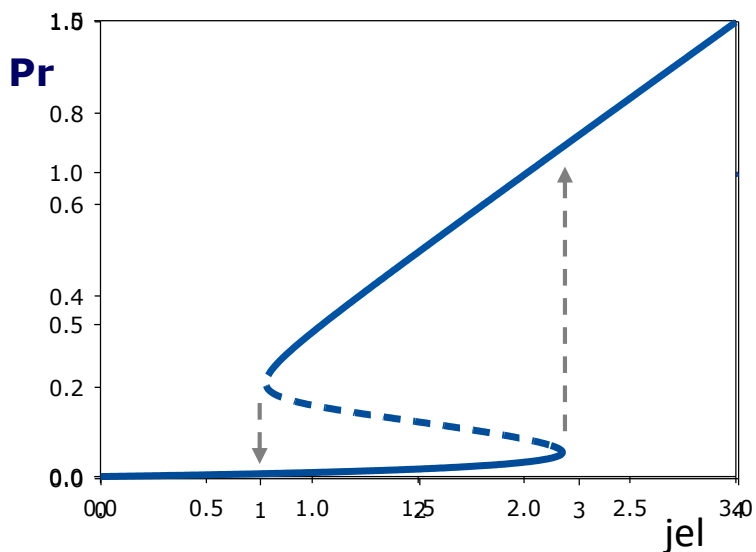
Pr - protein

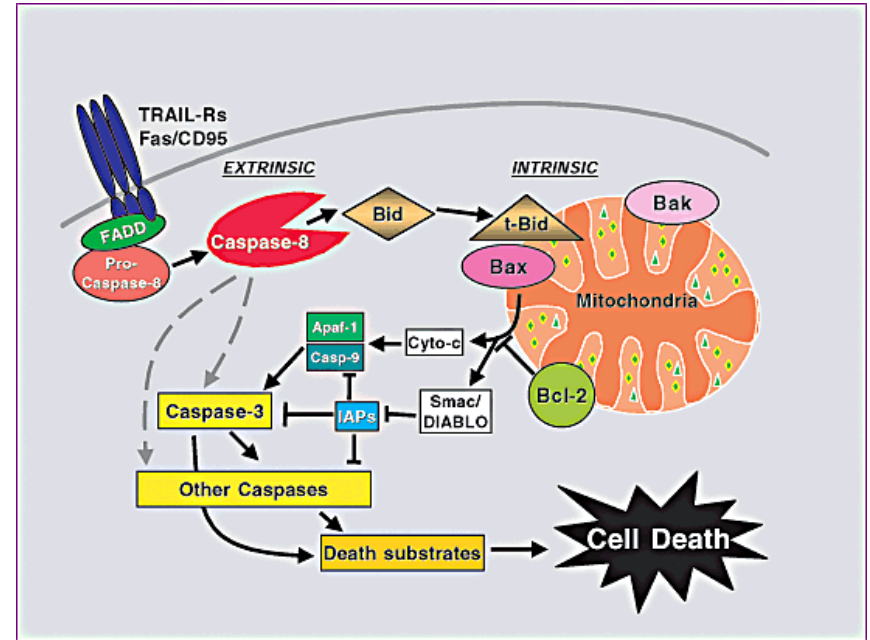
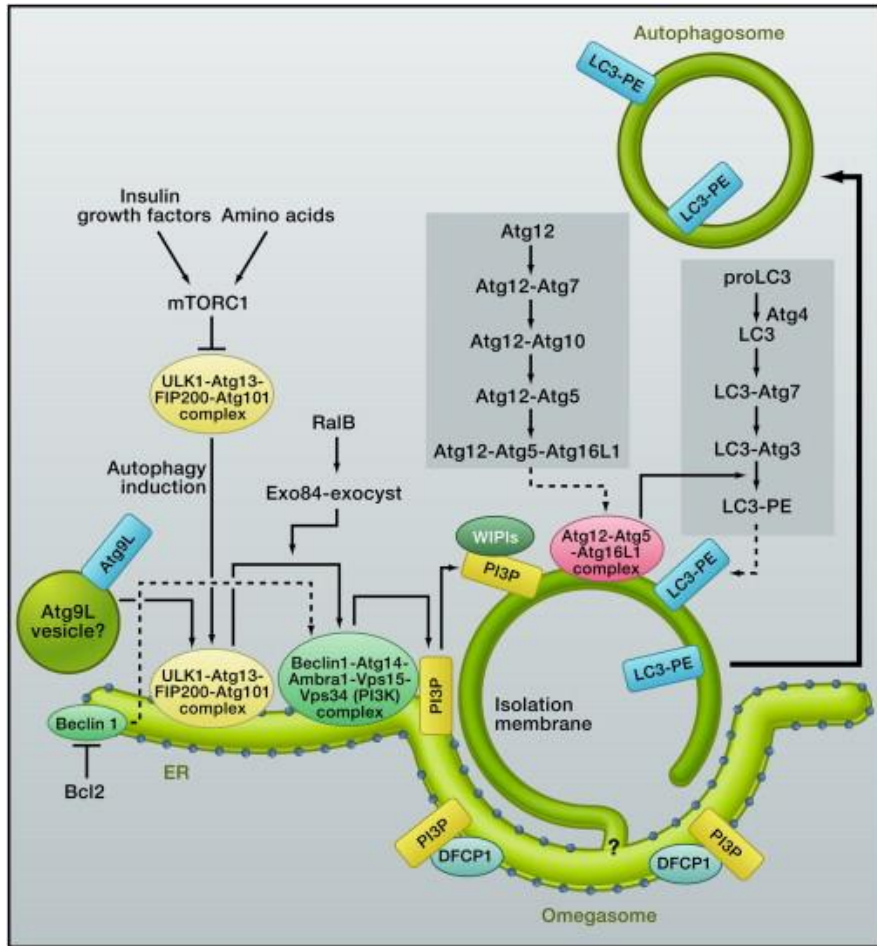
pozitív visszacsatolás

dupla negatív visszacsatolás

negatív visszacsatolás

Autofágia és apoptózis kapcsolata

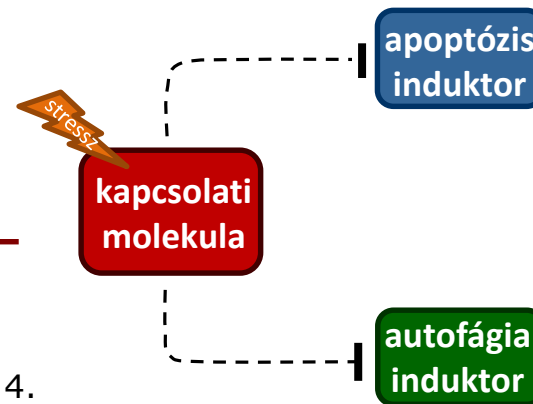
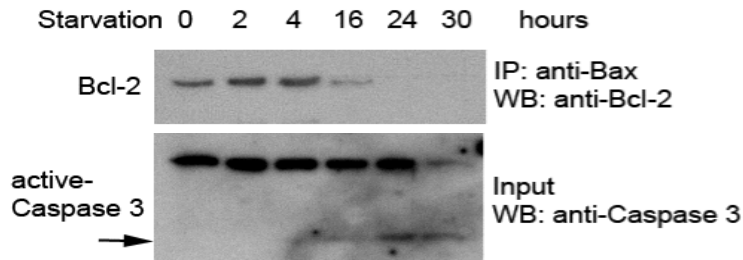
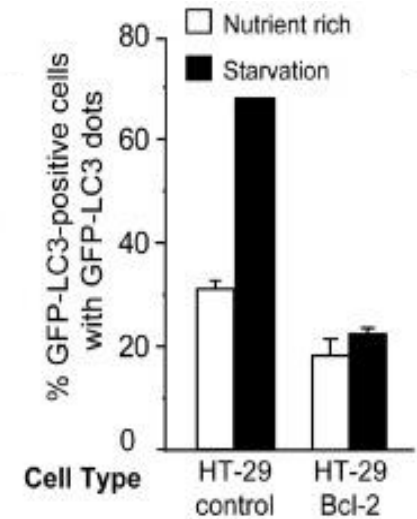
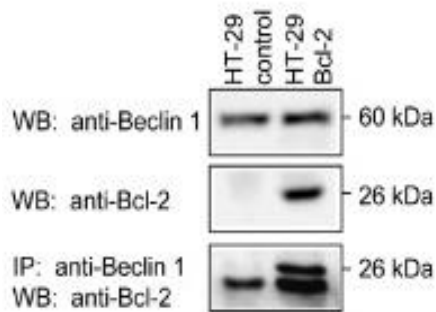
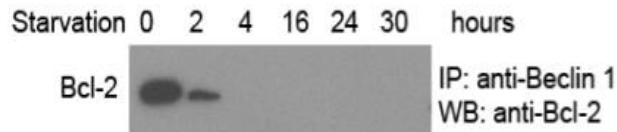
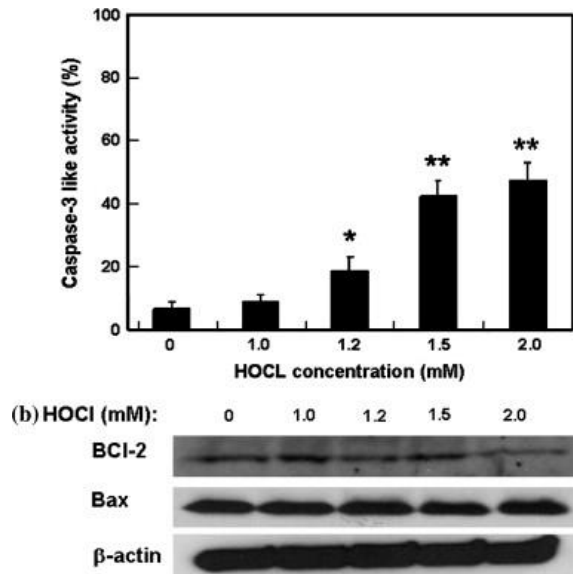
apoptózis induktor → APOPTÓZIS

autofágia induktor → AUTOFÁGIA

Cell. 2011;147(4):728-741
Mizushima N, Komatsu M.

Nature Medicine 8, 216 - 218 (2002)
Wilfried Roth & John C. Reed

Keresztkapcsolat az autofágia és apoptózis között

Autophagy. 2008 Oct;4(7):949-51. Epub 2008 Oct 14.
Wei Y, Sinha S, Levine B.

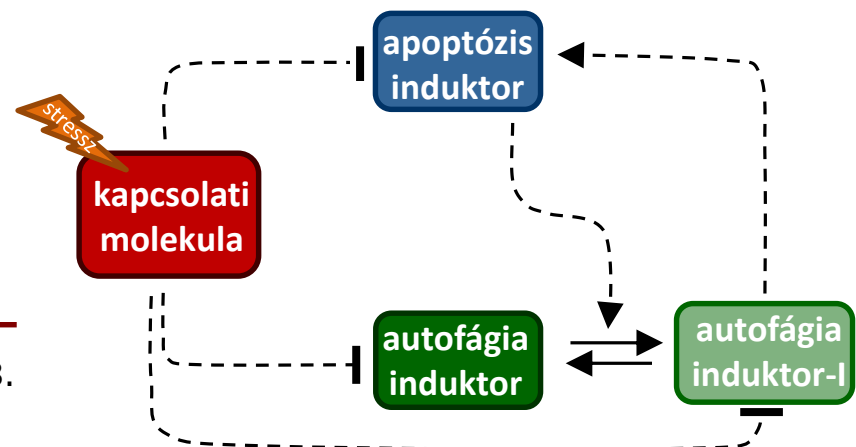
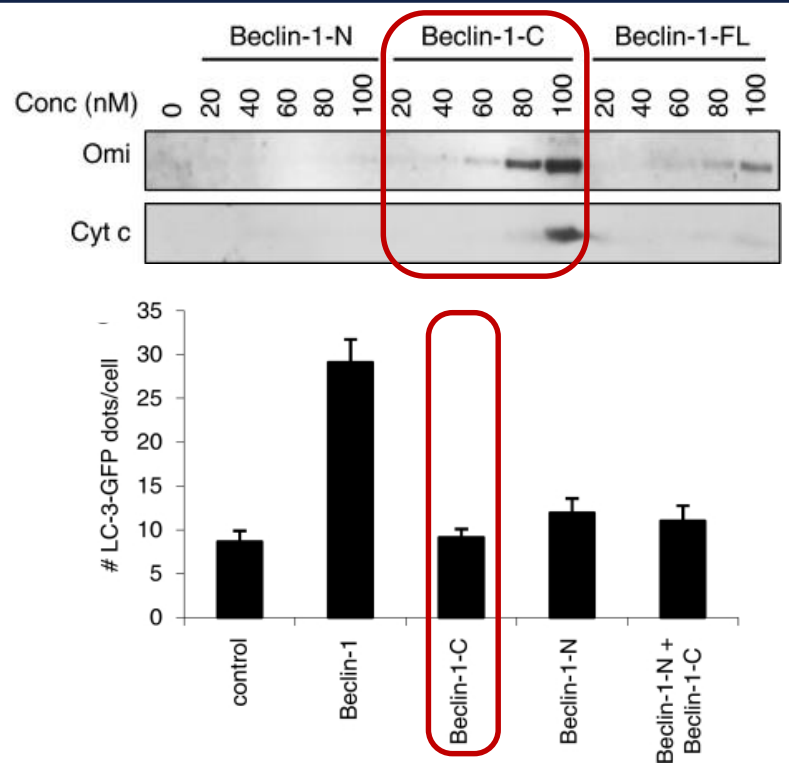
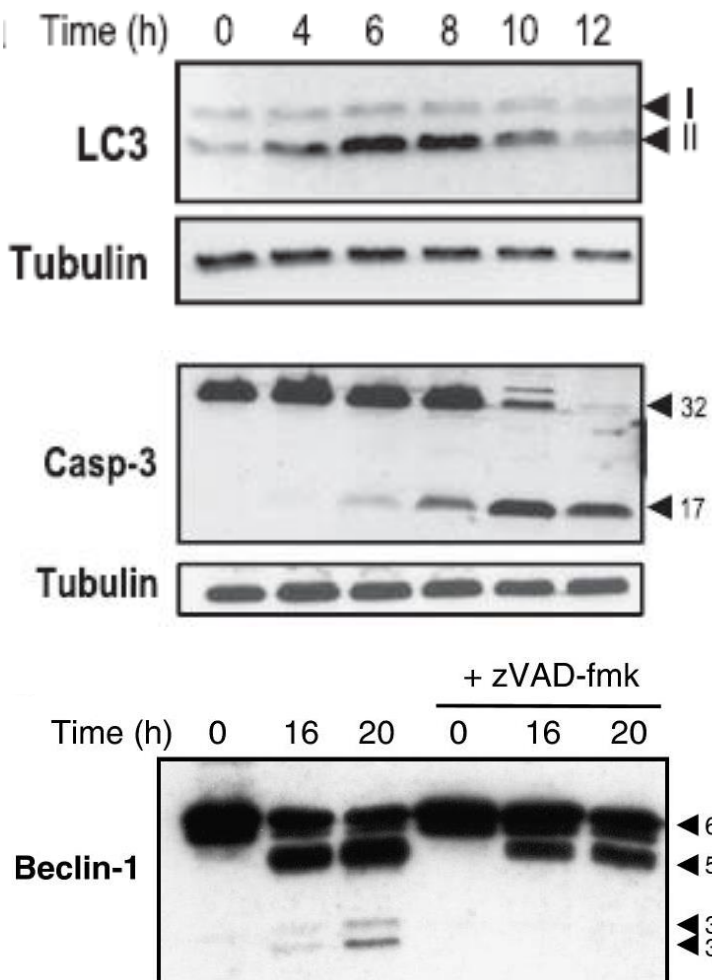
J Autoimmun. 2007 Sep-Nov;29(2-3):78-86. Epub 2007 Jun 4.
Salunga TL, Cui ZG, Shimoda S, Zheng HC, Nomoto K, et al.

Cell. 2005 Sep 23;122(6):927-39.

Pattingre S, Tassa A, Qu X, Garuti R, Liang XH, Mizushima N, Packer M, Schneider MD, Levine B.

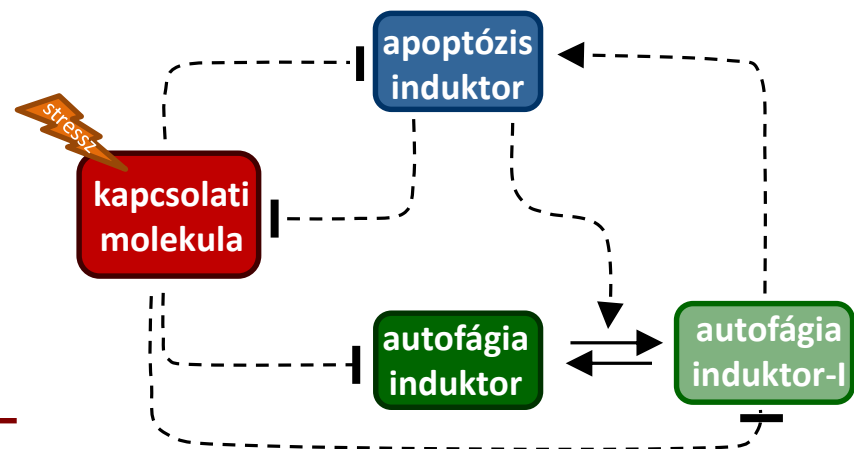
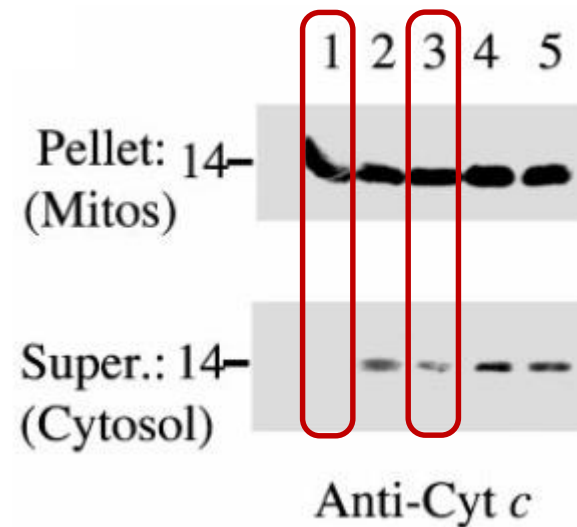
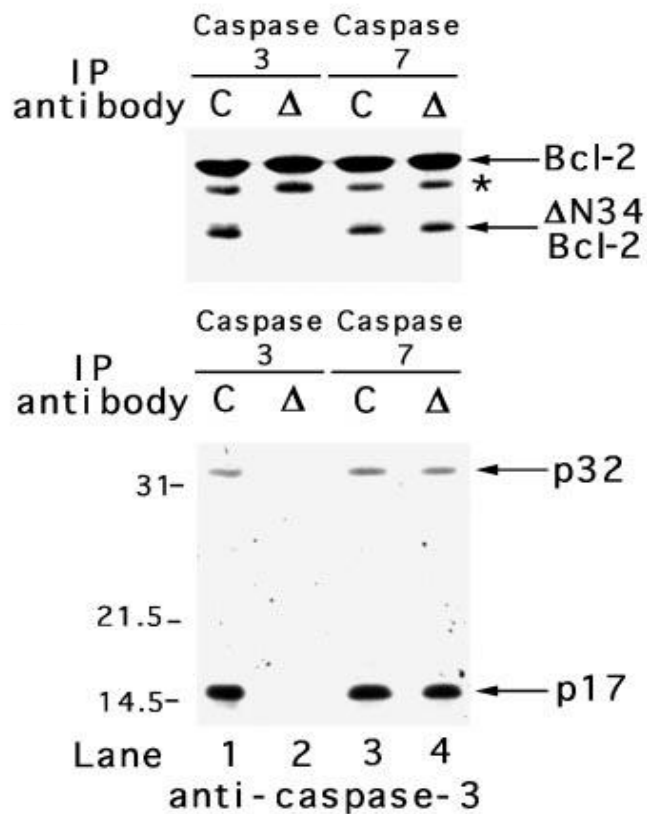
Az apoptózis és az autofágia induktorok kapcsolata

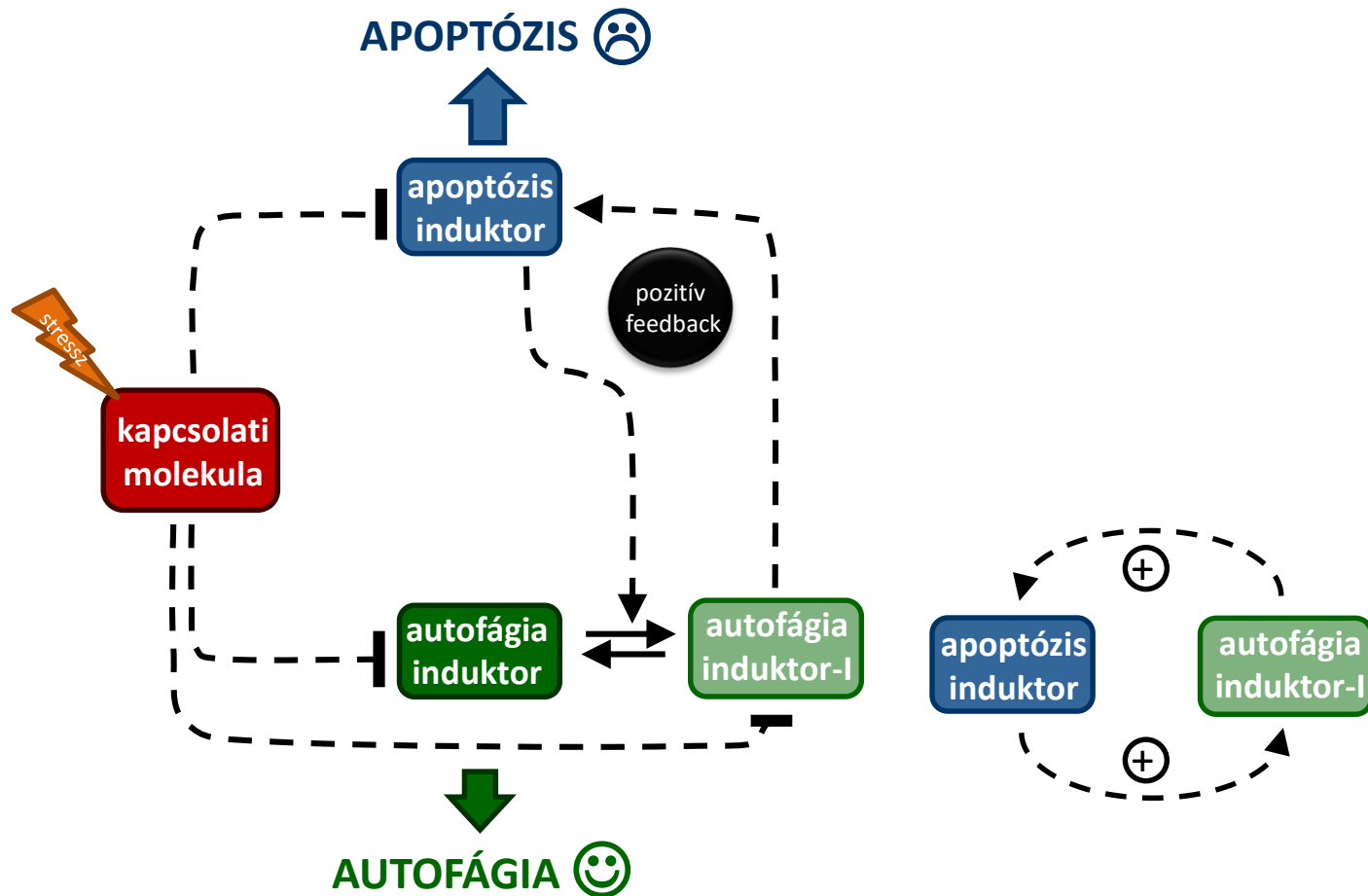
Cell Death Differ. 2010 Feb;17(2):268-77. Epub 2009 Aug 28.
Luo S, Rubinsztein DC.

Cell Death Dis. 2010;1:e18.
Wirawan E, Vande Walle L, Kersse K, Cornelis S, Claerhout S, et al.

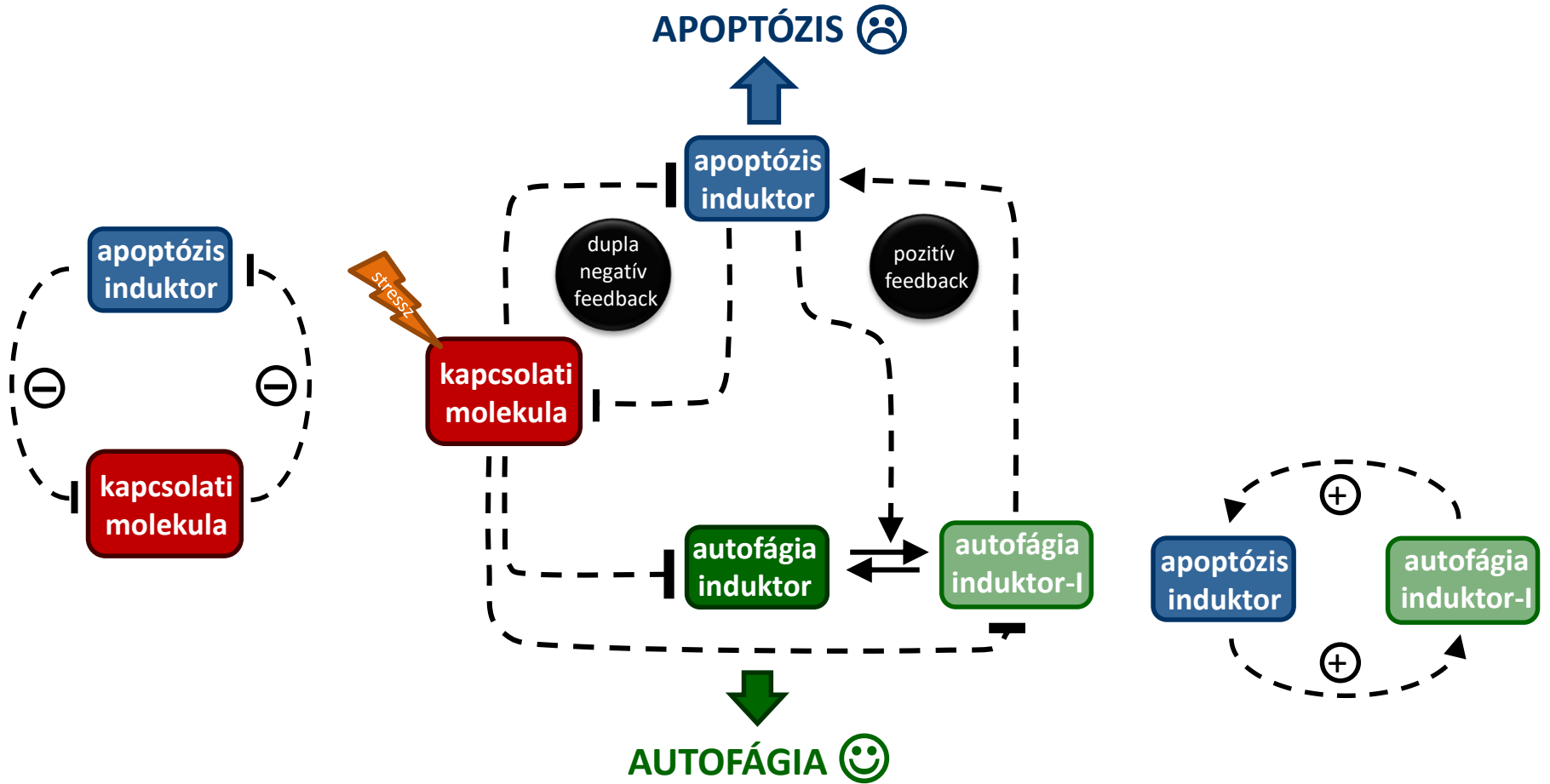
A kapcsolati molekula és az apoptózis induktor kapcsolata

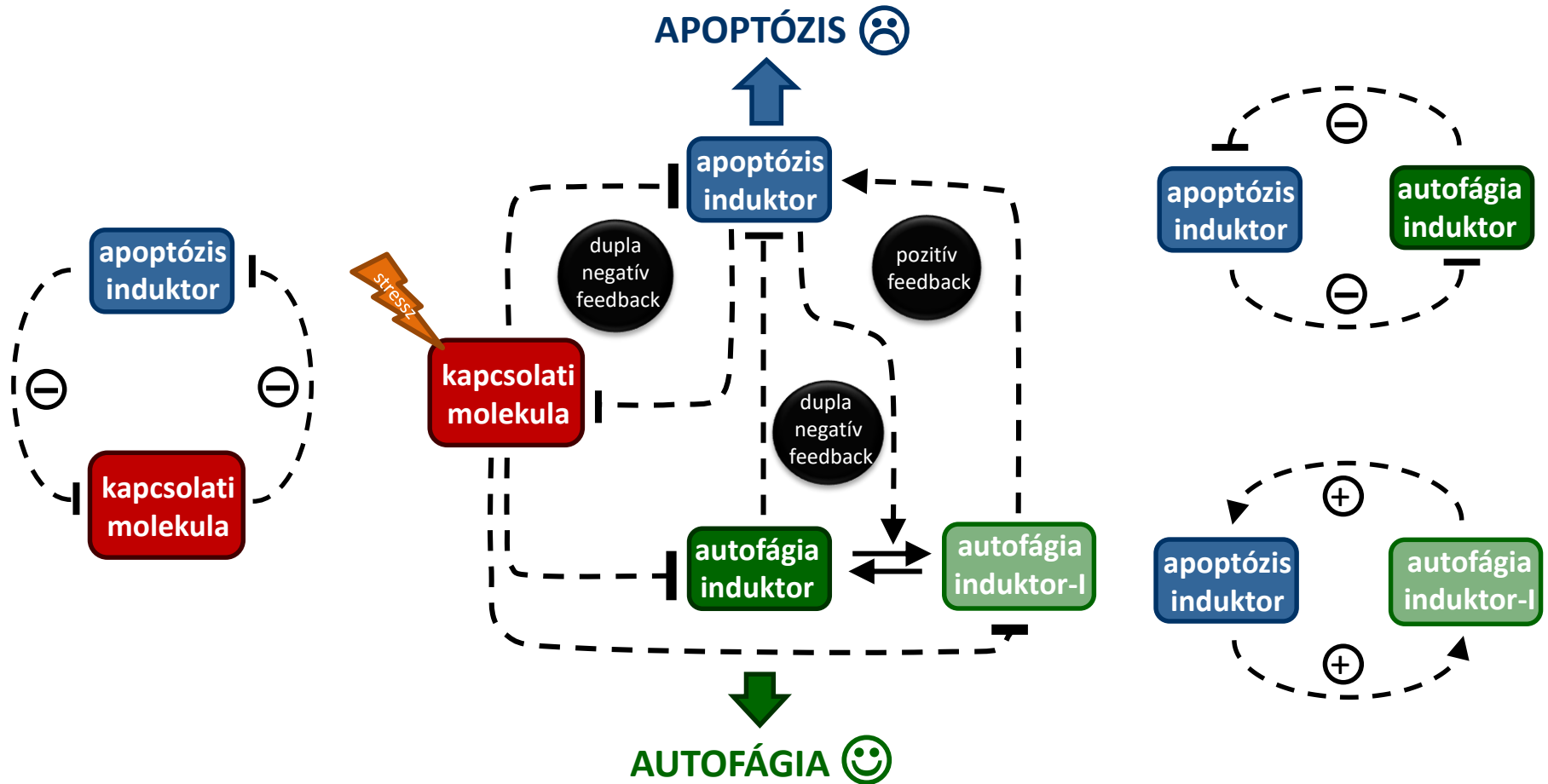
A működést meghatározó hálózati diagram

A működést meghatározó hálózati diagram

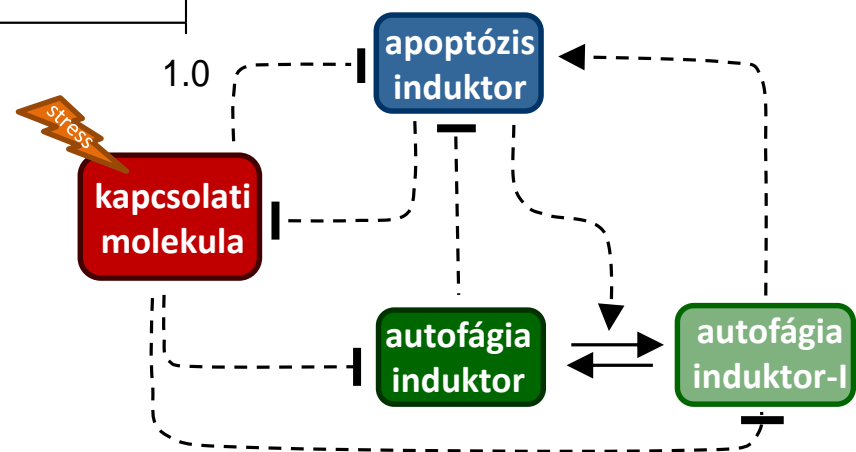
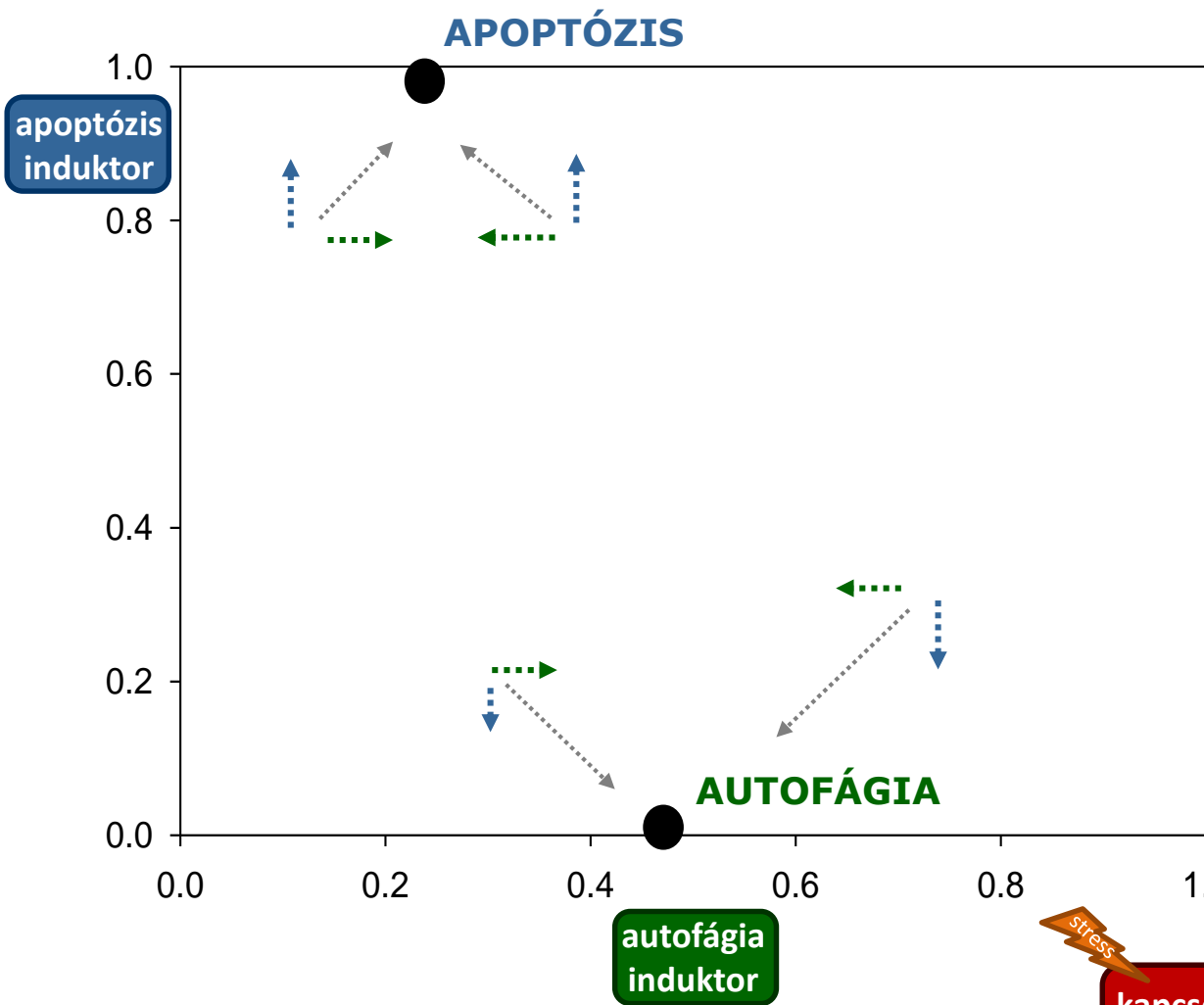
A működést meghatározó hálózati diagram

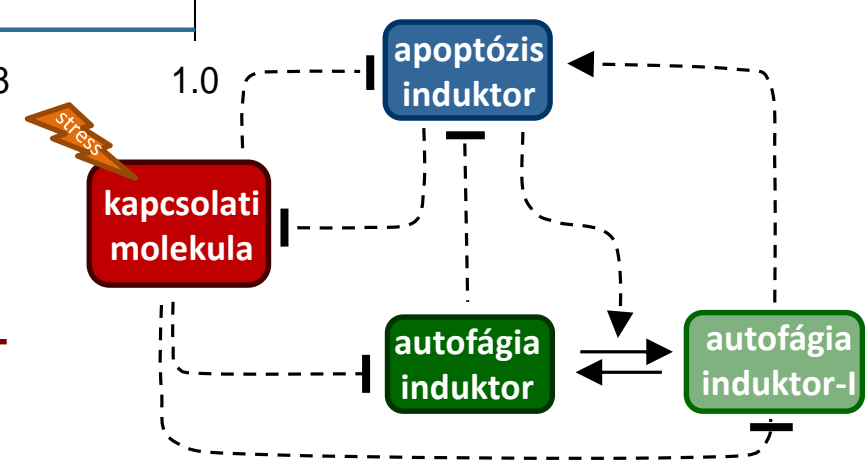
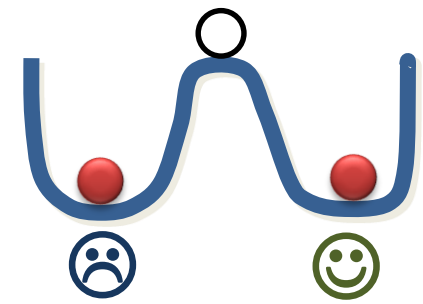
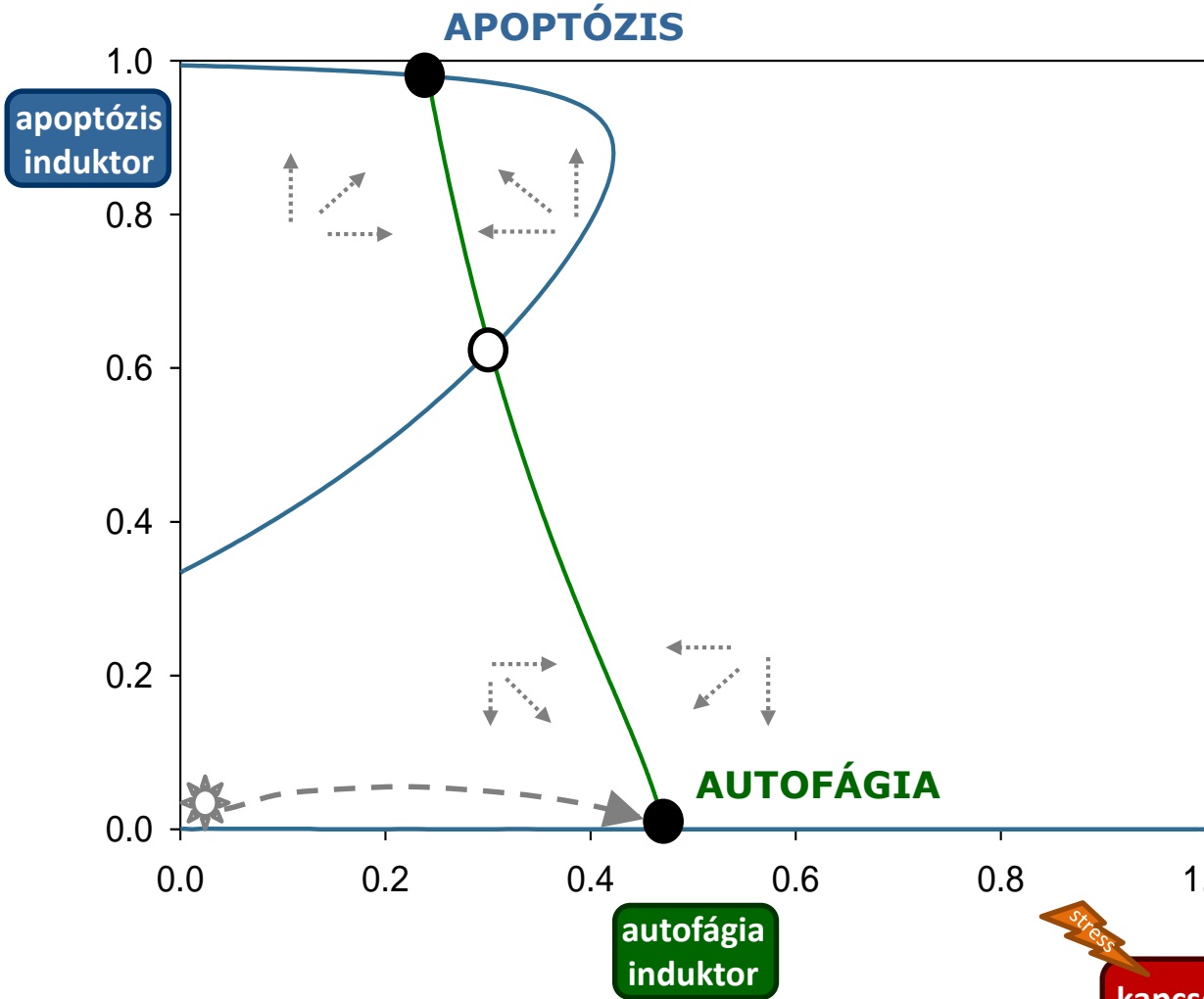
Hogyan képes ugyanaz a kapcsolati molekula két ellentétes folyamatot szabályozni ?

Mi a szerepük a különböző visszacsatolási hurkoknak ?

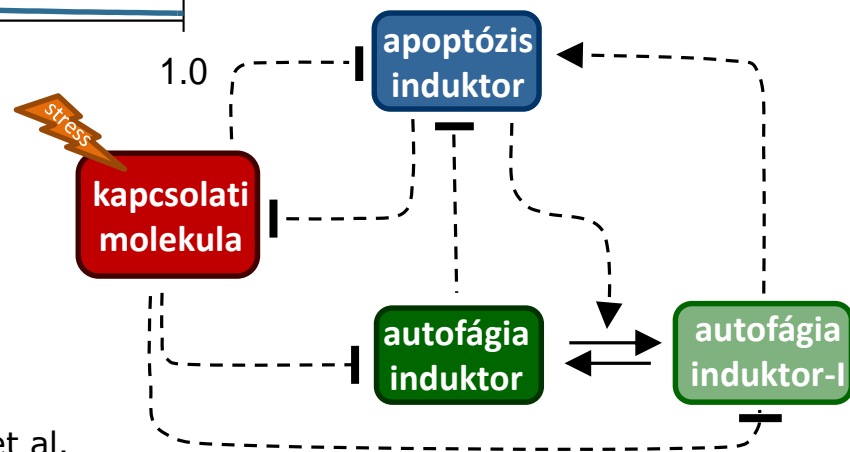
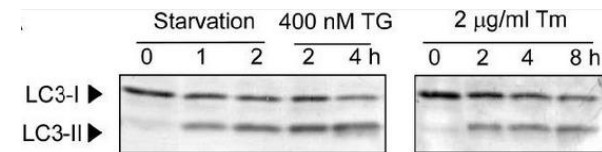
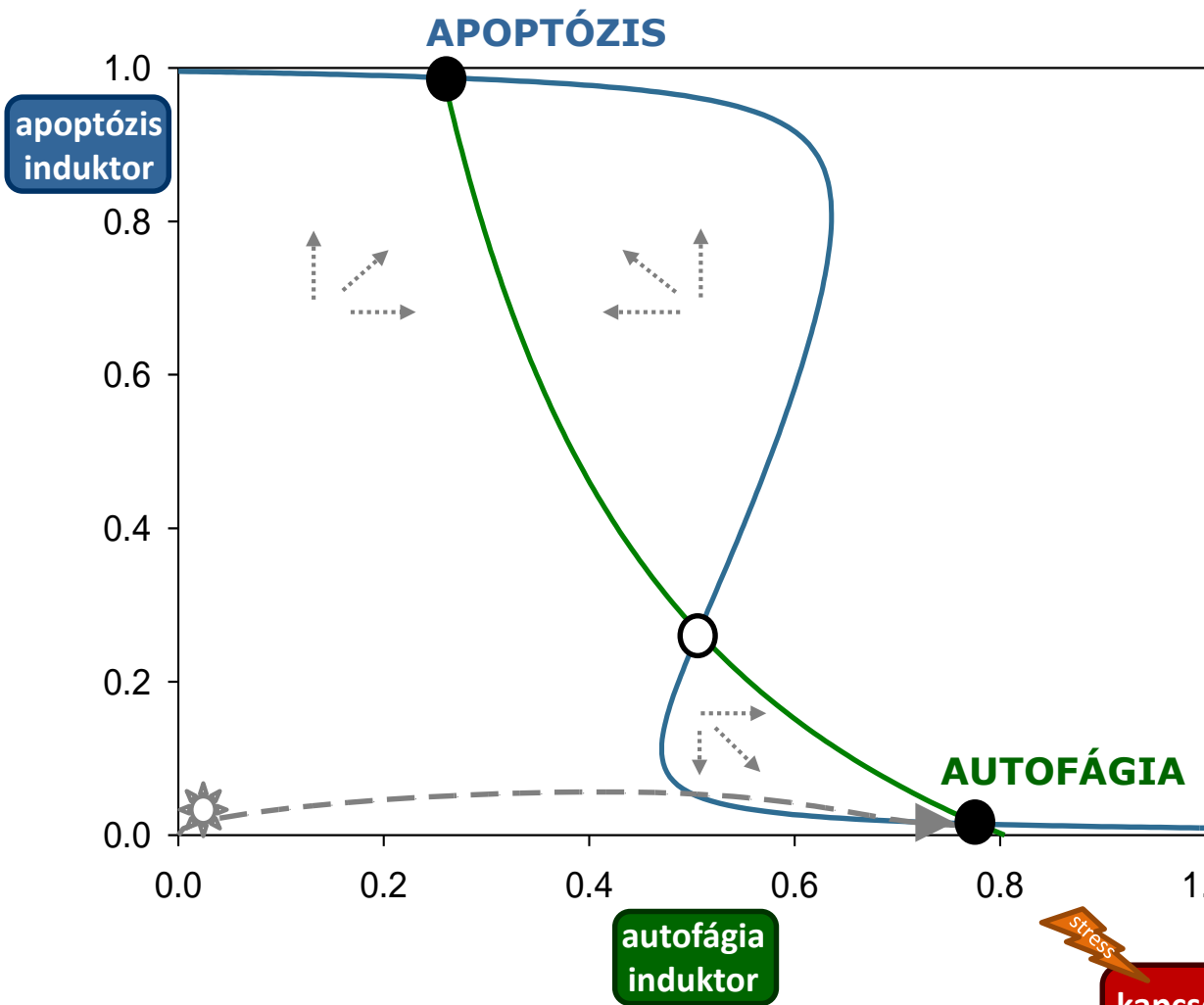
Alternatív egyensúlyi állapotok

Alternatív egyensúlyi állapotok – fiziológias körülmények

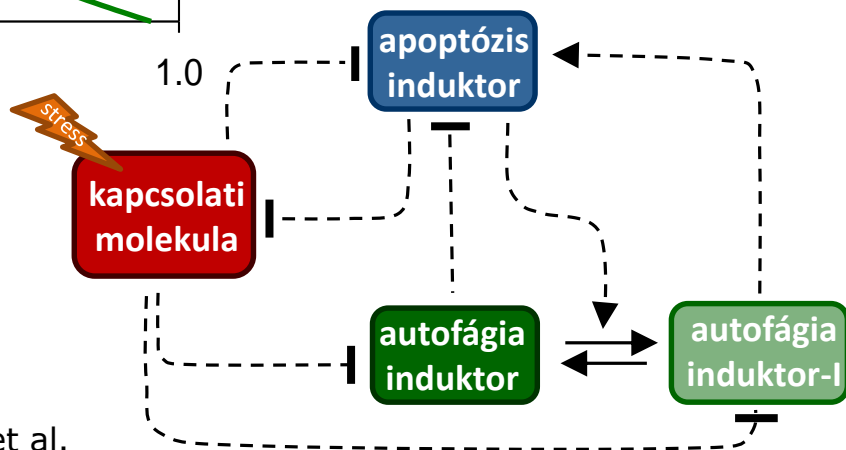
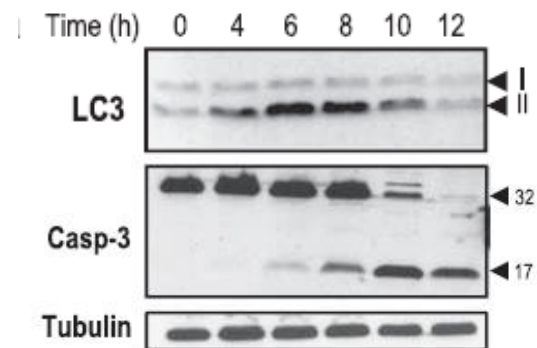
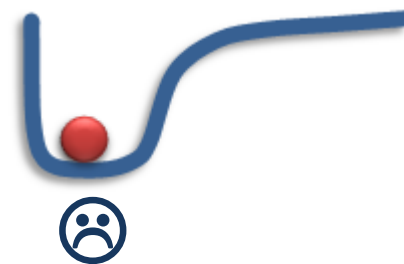
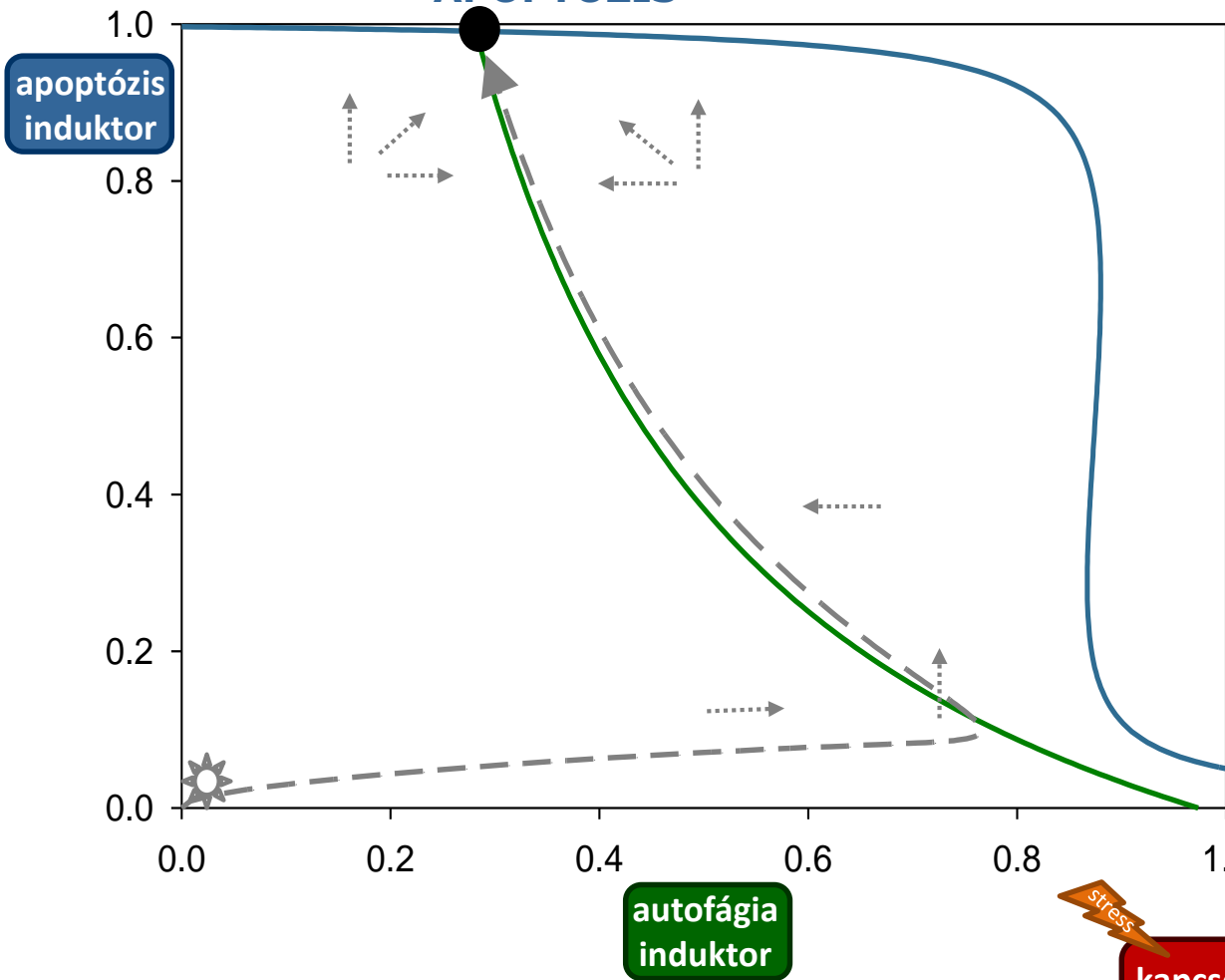
Alternatív egyensúlyi állapotok – alacsony stressz szint

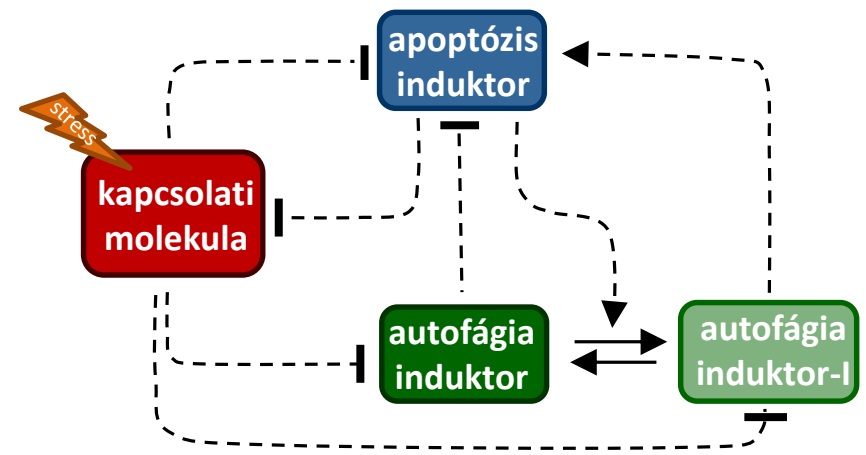
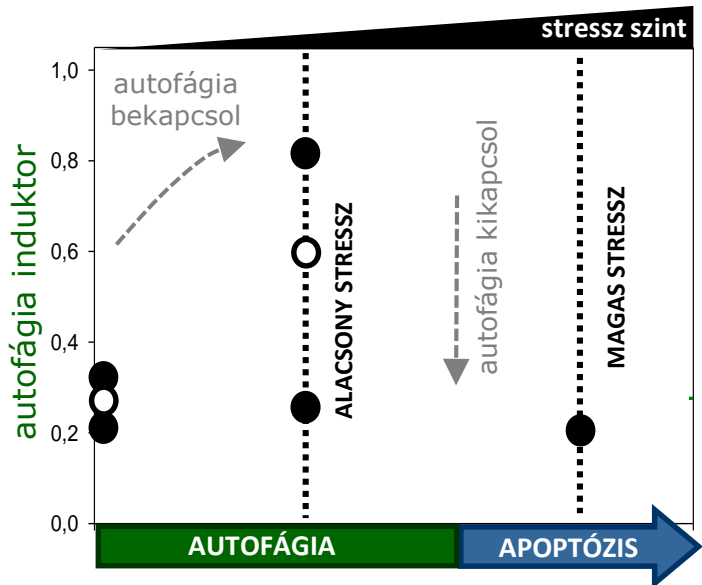
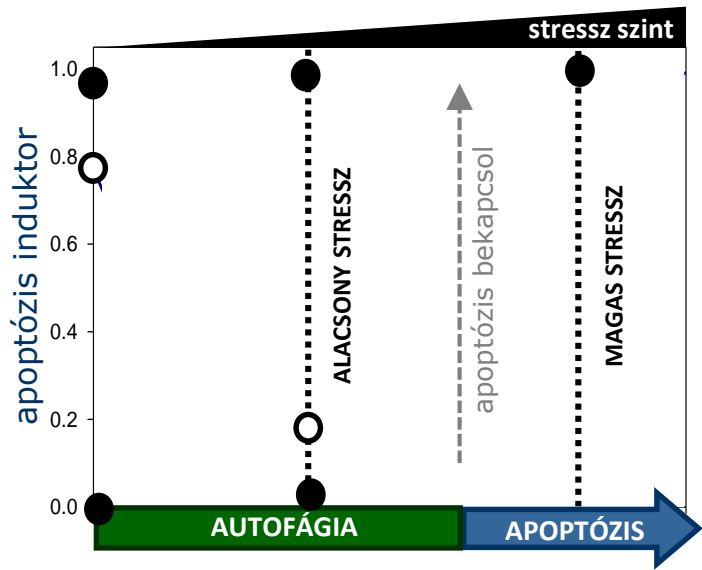

Alternatív egyensúlyi állapotok – magas stressz szint

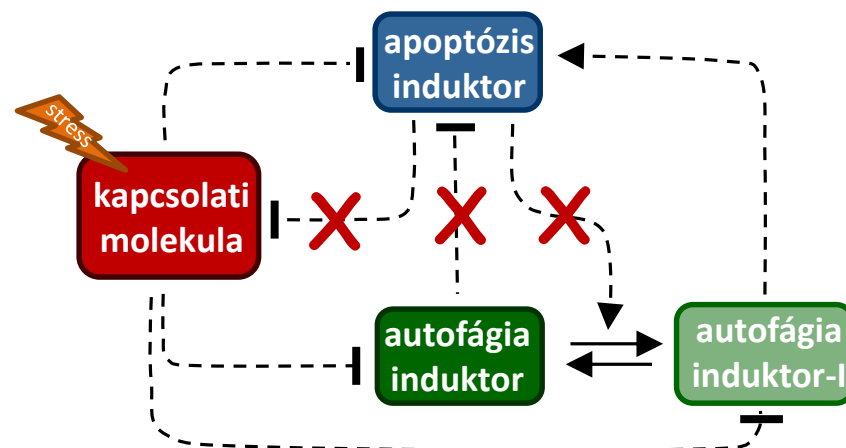
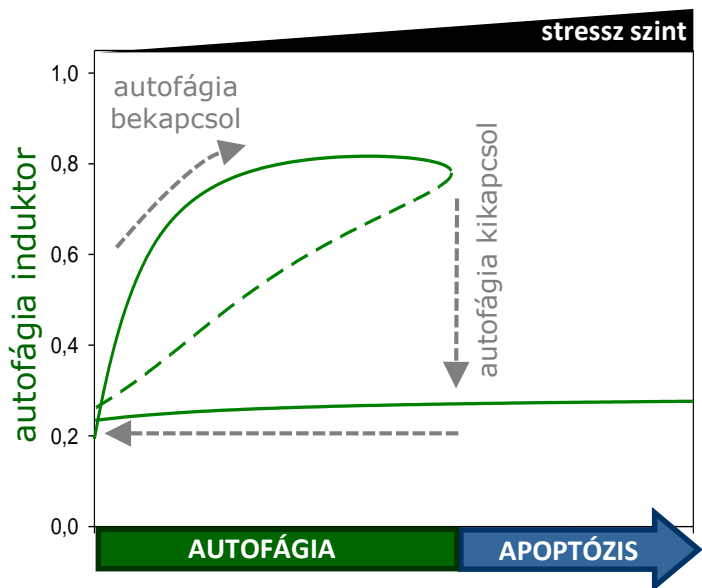
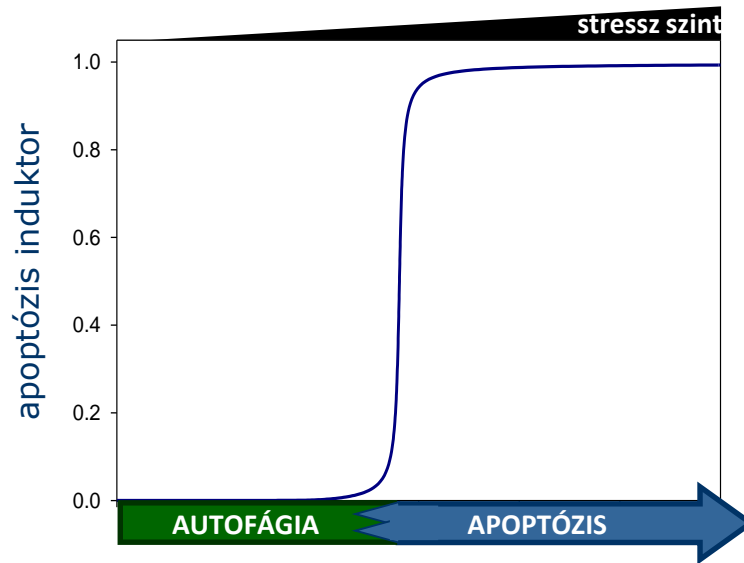
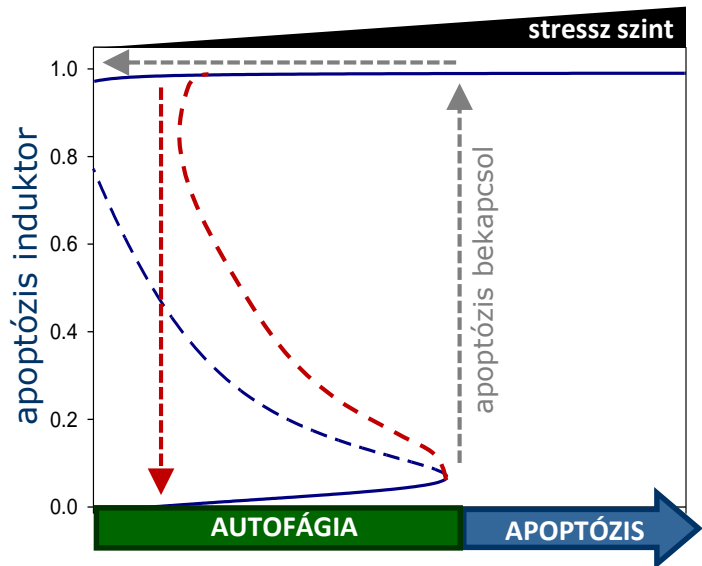
APOPTÓZIS

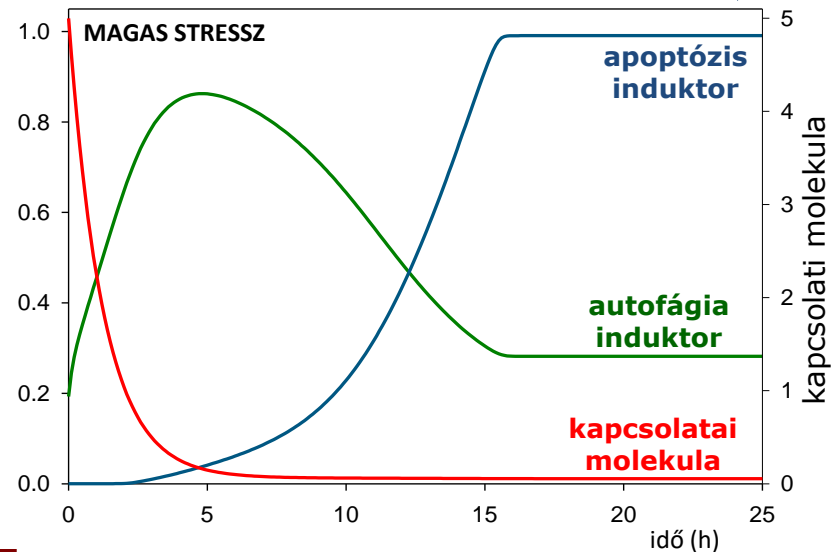
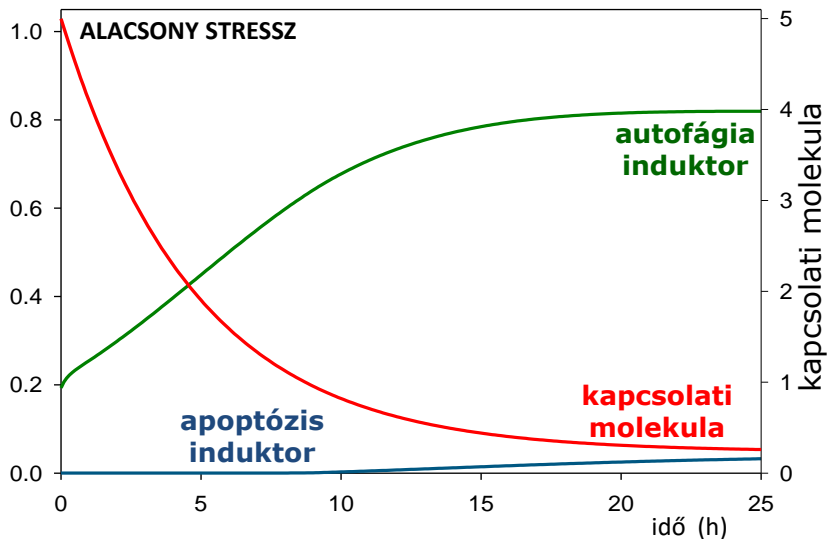
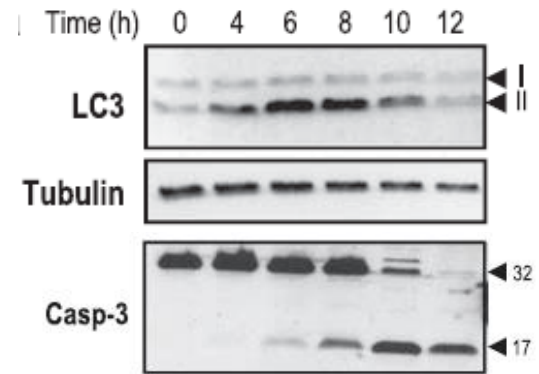
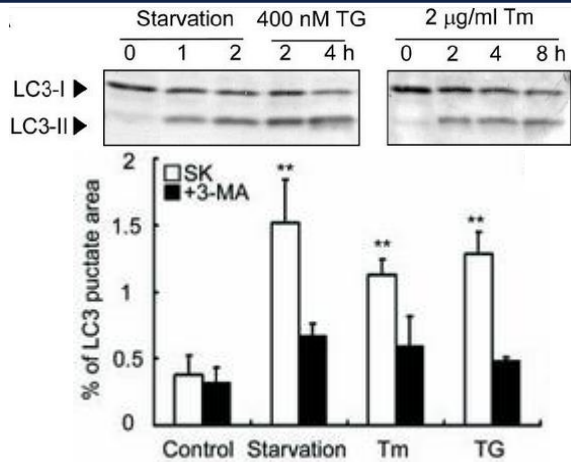
Kétállású kapcsoló szerepe a döntési folyamatban

Kétállású kapcsoló szerepe a döntési folyamatban

Kétállású kapcsoló szerepe a döntési folyamatban

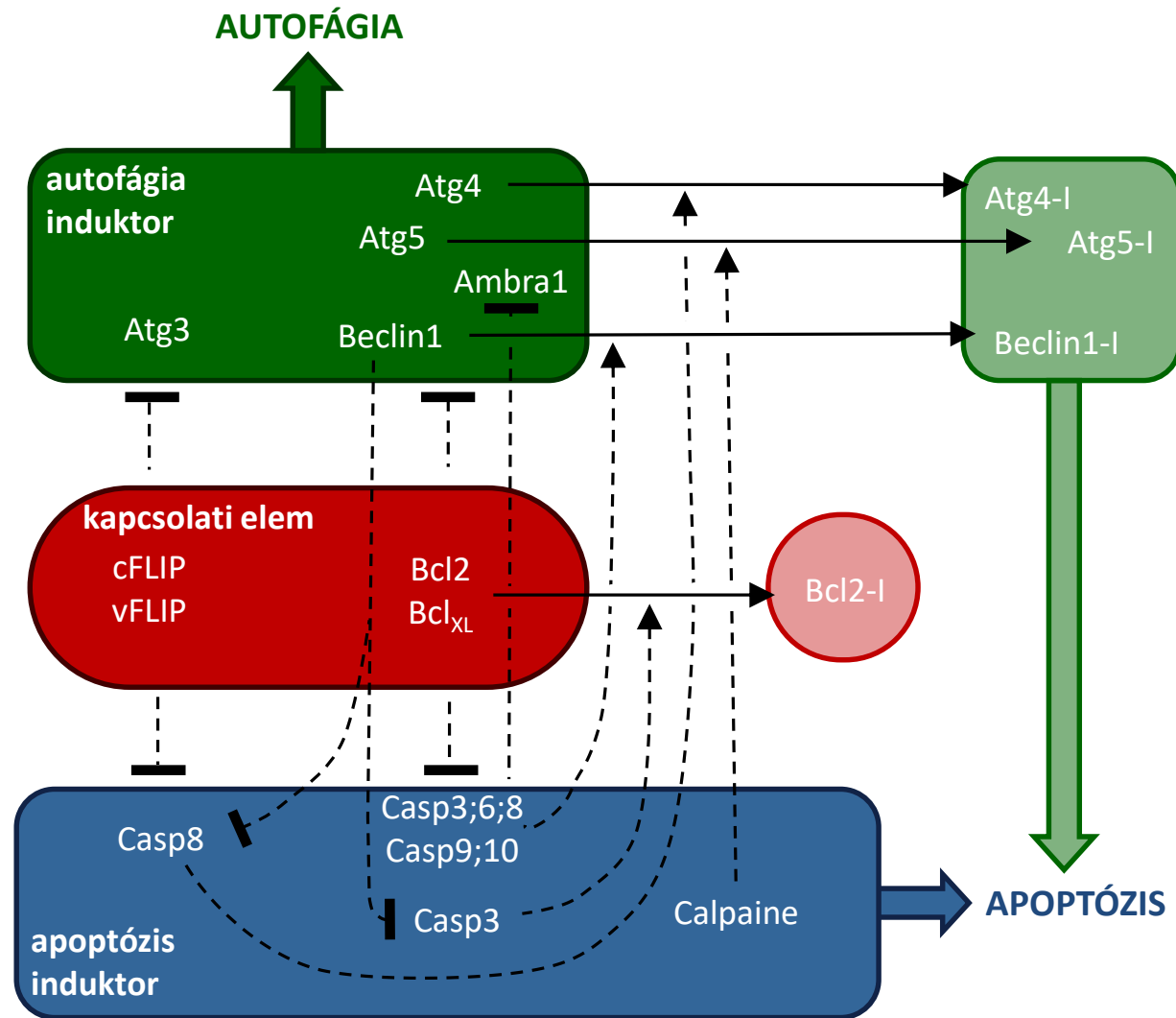
Cell Death Dis. 2010;1:e18.

Wirawan E, Vande Walle L, Kersse K, Cornelis S, Claerhout S, et al.

Mol Cell Biol. 2006 (24):9220-31.

Ogata M, Hino S, Saito A, Morikawa K, Kondo S, Kanemoto S, Murakami T, Taniguchi M, Tanii I, Yoshinaga K, Shiosaka S, Hammarback JA, Urano F, Imaizumi K.

Robosztus szabályozási hálózat

A molekuláris biológia és a modellezés kapcsolata

